

Uitkeringen en kosten van partnerpensioen met restitutie

Sander Muns
Theo Nijman
Bas Werker

Colofon

Industry papers zijn papers voor professionals in de pensioen- en verzekeringssector. Ze worden op de Netspar website gepubliceerd na goedkeuring door de Netspar Editorial Board (EB). De EB controleert de papers op zowel academische kwaliteit als toegankelijkheid voor niet-academische professionals. Industry papers worden gepresenteerd voor discussie op Netspar-evenementen. Vertegenwoordigers van academische en sectorpartners worden uitgenodigd voor deze evenementen.

Netspar Industry Paper 2026-04, maart 2026

Dankwoord

De auteurs danken de referenten uit Netspar Editorial Board, de deelnemers aan het Netspar Afterlunch Webinar en vele anderen voor alle opmerkingen bij een eerdere versie van de tekst. Zij hebben bijgedragen aan de leesbaarheid en evenwichtigheid van de analyse. Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door financiering van Instituut Gak.

Editorial Board

Voorzitter: Andries de Grip, Universiteit Maastricht

Leden:

Joyce Augustus-Vonken, APG
Mark-Jan Boes, Vrije Universiteit Amsterdam
Damiaan Chen, De Nederlandsche Bank
Bart Dees, Nationale-Nederlanden
Arjen Hussem, PGGM
Kristy Jansen, University of Southern California
Sven Klijnhout, Achmea
Raymond Montizaan, Universiteit Maastricht
Alwin Oerlemans, APG
Jan Maarten van Riemsdijk, PGGM
Mariëtte Sanderse, PMT
Peter Schotman, Universiteit Maastricht
Erik Schouten, Ministerie van Financiën | Belastingdienst
Anja De Waegenare (TIU)
Ivor Witte, a.s.r.

Ontwerp Maan

Vormgeving Bladvulling

Redactie Jolanda van den Braak

Industry Papers is een uitgave van Netspar. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s).

Inhoudsopgave

Beleidssamenvatting	4
Samenvatting	8
Summary	9
1. Inleiding	10
2. De hoogte van de PP-uitkering	16
3. De kosten van de PP-uitkering	29
4. Conclusie en beleidsopties	36
Appendix A: Technische verantwoording	37
Appendix B: Begrippenlijst	44
Referenties	45

Affiliaties

Sander Muns – Tilburg University

Theo Nijman – Tilburg University

Bas Werker – Tilburg University

Beleidssamenvatting

Deze beleidssamenvatting is bedoeld voor lezers die vertrouwd zijn met de terminologie rond partnerpensioenen en al ingevoerd zijn in de discussie. Voor wie dat niet geldt, adviseren we om te beginnen met de reguliere samenvatting op pagina 8 of de begrippenlijst in appendix B.

Eigenschappen Wtp zonder voortzetting

Belangrijke bevindingen voor wat betreft het partnerpensioen (PP) in de Wet toekomst pensioenen (Wtp) zonder voortzetting zijn:

- Een nabestaande van een oud-werknemer ('gewezen deelnemer' of 'slaper') die overlijdt voor pensioendatum, heeft veelal geen recht op een nabestaandenuitkering. In de eerste jaren na de transitie zullen er vaak nog wel overgangsrechten zijn.
- De hoogte van de nabestaandenuitkering van een werknemer bij overlijden voor pensioendatum hangt af van het laatstverdiende loon, en niet van de arbeidshistorie en de behaalde beleggingsrendementen. Bij overlijden na pensioendatum is dat wel zo. Als gevolg daarvan kan de hoogte van de PP-uitkering zeer gevoelig zijn voor de datum van overlijden: net voor of net na de pensioendatum.
- Doordat de pensioendatum een keuzevariabele is voor de deelnemer, kan een ondoordachte keuze grote gevolgen hebben voor de pensioenuitkering. Ook kunnen er ongewenste financiële prikkels ontstaan om vroeg of juist laat met pensioen te gaan.
- De gevoeligheid van de hoogte van de PP-uitkering voor de overlijdensdatum (voor of na pensioendatum) kan vermeden worden door toe te staan (of wettelijk voor te schrijven) dat de PP-uitkering tot AOW-leeftijd bepaald wordt door het inkomen van de overledene (ter vervanging arbeidsinkomen, zoals elders in de sociale zekerheid bij bijvoorbeeld arbeidsongeschiktheidspensioen en WIA) en vanaf die datum door opgebouwd vermogen, al dan niet met een bereikbaar pensioenelement (als bij overlijden na de pensioenleeftijd).

Eigenschappen Wtp met (automatische of vrijwillige) PP-voortzetting

Onder de Wtp moet de uitvoerder de deelnemer bij einde dienstverband (en geen nieuw dienstverband elders) de keuze bieden om de PP-verzekering voort te zetten. Als daarvoor gekozen wordt, is er bij overlijden een PP-uitkering alsof er nog sprake is van het dienstverband. Belangrijke eigenschappen van het PP in de Wtp met voortzetting en onze bevindingen daarbij zijn:

- In de eerste maanden na het dienstverband is er automatisch sprake van voortzetting. Dit geldt ook in geval van ziekte en werkloosheid.

- In alle andere gevallen is voortzetting (mits voorzien in de regeling) een keuze van de voormalig werknemer. De kosten van de voortzetting worden jaarlijks onttrokken aan het vermogen dat is opgebouwd voor een toekomstig ouderdomspensioen (OP) en eventueel nabestaandenpensioen (NP) bij overlijden na de pensioendatum. De hoogte daarvan neemt dus af naarmate de voortzetting langer duurt. Dit kan ertoe leiden dat er uiteindelijk geen OP of PP meer resteert.
- Een nog openstaand punt in de huidige beleidsdiscussie is welke default geldt ten aanzien van PP-voortzetting na een periode als werknemer in de Wtp. In de huidige wettekst van de Wtp is na uitdiensttreding de standaardoptie om de PP-verzekering niet automatisch voort te zetten (met opt-in mogelijkheid). Deze standaardoptie voorkomt een onbedoelde dubbele dekking bij een nieuw dienstverband. In een aangenomen motie (36.067, AS) verzoekt de Eerste Kamer de minister om de standaardoptie te wijzigen in automatische voortzetting (met opt-out mogelijkheid). De mogelijkheden voor informatie-uitwisseling tussen uitvoerders – zodat een uitvoerder weet of men inmiddels elders verzekerd is – lijken een belangrijke determinant om te bepalen wat hier gewenst is.

Eigenschappen partnerpensioen met restitutie

Van restitutie is sprake als er na een periode van pensioenopbouw (als werknemer) er in geval van onverzekerd overlijden voor de pensioendatum toch een uitkering is en deze gerelateerd is aan het al opgebouwde kapitaal ten behoeve van een nabestaandenuitkering in geval van overlijden na de pensioendatum. In de Wtp is restitutie op dit moment niet toegestaan. Belangrijke bevindingen voor wat betreft een PP waarin wél sprake is van restitutie zijn:

- Bij overlijden voor pensioendatum is er ook een uitkering voor nabestaanden van oud-werknemers. Deze hangt af van de pensioenopbouw over de eerdere werkzame jaren en zal doorgaans lager zijn dan die voor deelnemers die werknemer zijn gebleven.
- De PP-uitkering kan laag zijn als men maar weinig jaren heeft gewerkt als werknemer. In de parlementaire behandeling van de Wtp is dit genoemd als argument om restitutie niet toe te staan, vanuit de veronderstelling dat voormalig deelnemers zich niet bijverzekeren als er een PP-dekking door restitutie is, en ook niet als deze PP-dekking laag is. Het vertrouwen van de wetgever dat voormalig deelnemers zonder PP-dekking zélf het risico van overlijden voor de pensioendatum zouden verzekeren, is strijdig met de academische literatuur over financiële keuzes.
- Als voormalig deelnemers het risico van overlijden voor de pensioendatum niet zelf verzekeren, dan biedt restitutie in ieder geval enige verzekering.
- Restitutie beperkt het eerdergenoemde verschil in PP-uitkering in geval van overlijden van oud-werknemers vlak voor of vlak na de pensioendatum.

- Zonder restitutie kan bij overlijden als voormalig werknemer voor de pensioendatum geen beroep gedaan worden op het opgebouwde vermogen voor een PP-uitkering in geval van overlijden na de pensioendatum. Dit leidt tot extra gevoeligheid van de uitkering voor de precieze overlijdensdatum. Mogelijk zien veel mensen dit als onrechtvaardig.
- Bij overlijden voor pensioendatum als oud-werknemer is er bij voortzetting van de PP-risicoverzekering doorgaans een hogere PP-uitkering dan met restitutie zonder voortzetting. Bij overlijden na pensioendatum leidt voortzetting van de PP-risicoverzekering juist tot een lagere PP- en/of OP-uitkering.
- Voor een deelnemer die ten minste 30 jaar werknemer is geweest liggen de kosten van een PP-dekking met restitutie minder dan 1%-punt (van de grondslag) hoger dan zonder restitutie. Anders dan bij PP-voortzetting wordt het toekomstige OP of PP niet lager als gevolg van restitutie.

Overige bevindingen in dit paper

Herverdeling

- Als een leeftijdsonafhankelijke PP-premie wordt geheven, dan ontstaat er een herverdeling van jong naar oud. Voor de Wtp (zonder voortzetting; bij fiscaal maximale regeling) bedraagt die herverdeling grofweg de helft van die in de door de Wtp afgeschafte doorsneesystematiek van het OP.
- Deelnemers die geen partner hebben en nooit zullen hebben, betalen een PP-premie waarbij zij deels geen baat hebben. Bij fiscaal maximaal PP betreft dat jaarlijks zo'n 3% van de grondslag. Een ander deel van de PP-premie kunnen zij op pensioendatum uitruilen naar een hoger OP. Dit veroorzaakt geen herverdeling.
- Restitutie verkleint de herverdeling ten opzichte van de Wtp.

Transitie-effecten

- Totdat na vele jaren de transitie-effecten geheel zijn uitgewerkt, zal er voor werknemers vrijwel altijd sprake zijn van dubbele dekking van het risico van overlijden voor de pensioendatum: naast de nieuwe risicoverzekering is er ook een uitkering op basis van voor de transitie opgebouwd PP (zogenoemd overgangsrecht, art. 220g Pw).
- In geval van waardeoverdracht naar een andere uitvoerder zal dit deel van de PP-opbouw doorgaans worden omgezet in regulier OP/PP-vermogen, dat pas relevant is bij het bereiken van de pensioendatum en geen dekking biedt bij overlijden voor de pensioendatum. Mensen met een partner en een korte levensverwachting hebben daardoor nog vele jaren een prikkel om af te zien van waardeoverdracht, terwijl juist het omgekeerde geldt voor alleenstaanden en mensen met een lange levensverwachting.

Keuzes voor de deelnemer

De Wtp leidt ertoe dat deelnemers veelal complexe keuzes moeten maken die forse implicaties kunnen hebben voor de hoogte van een eventueel PP. Adequate keuzebegeleiding daarbij dan wel wetgeving waarbij keuzes van de deelnemer of sociale partners minder bepalend zijn voor de uitkomsten, lijken daarom belangrijk.

Beleidsopties

- Bij de transitie naar de Wtp moeten opgebouwde NP-rechten (ook in geval van overlijden voor de pensioendatum) worden geëerbiedigd. Daardoor zullen de aansluitingsproblemen rond de pensioendatum in de eerste jaren na de transitie minder scherp zijn dan op langere termijn. Bij waardeoverdracht naar een ander fonds gaat de eerbiedigende werking evenwel verloren. Een beleids optie voor de korte termijn is dus om hier nadrukkelijk voor te waarschuwen, dan wel de overdracht van de te eerbiedigende rechten uit te sluiten.
- Het toestaan van restitutie (dus PP-uitkering ook bij overlijden voor de pensioenleeftijd gefinancierd uit het opgebouwde pensioenvermogen) kan de volgende effecten hebben:
 - Een PP-uitkering ook voor alle gewezen deelnemers (die laag kan zijn, in geval ook weinig premie is ingelegd).
 - Een iets, maar niet veel, hogere kostendekkende PP-premie (een effect van ongeveer 1%-punt van de grondslag als men 30 jaar werknemer is geweest).
 - De gevoeligheid van de PP-uitkering voor de precieze overlijdensdatum wordt beperkt, en kan zelfs worden vermeden.
 - De herverdeling van jong naar oud in geval van een uniforme PP-premie vervalt vrijwel.
- Om calculerend arbeidsmarktgedrag te beperken, kan overwogen worden de rol van de pensioenleeftijd in de overgang van risicobasis naar opbouwbasis te vervangen door de (niet te kiezen) AOW-leeftijd. De afhankelijkheid van de PP-uitkering van de precieze datum van overlijden wordt daardoor evenwel niet anders.
- Ook is te overwegen om voortzetting van uitsluitend de PP-verzekering voor overlijden voor de pensioendatum met premiebetaling door de deelnemer zelf mogelijk te maken. Voortzetting gaat dan niet ten laste van het opgebouwde OP/PP-kapitaal. Op dit moment is alleen (dure) voortzetting met dergelijke premiebetaling van zowel het PP-deel als het OP-deel mogelijk. Een andere optie is om een PP-verzekering in de derde pijler af te sluiten.
- Nader onderzocht zou kunnen worden welke andere beleids opties er zijn om de gevoeligheid van de PP-uitkering voor de precieze overlijdensdatum te reduceren. Een optie is om ook in geval van overlijden voor de pensioendatum naast een PP-risicoverzekering tot de AOW-datum de hoogte van de PP-uitkering in de jaren na de pensioendatum te baseren op de PP-opbouw.

Samenvatting

De transitie naar de Wet toekomst pensioenen (Wtp) leidt tot ingrijpende veranderingen in het partnerpensioen (PP). De PP-regeling in de Wtp heeft een aantal eigenschappen die als onwenselijk kunnen worden beschouwd. Een eerste is de mogelijk abrupte overgang in dekking als men niet langer meer werknemer is. Een tweede is dat de hoogte van de levenslange uitkering er zeer gevoelig voor kan zijn of de overlijdensdatum vlak voor of vlak na de (zelf te kiezen) pensioeningangsdatum valt. De doorwerking van de precieze overlijdensdatum is bijvoorbeeld groot voor hen die kort voor de pensioendatum niet meer verzekerd zijn en voor mensen die eerder gedurende langere tijd geen volledig pensioen hebben opgebouwd. Ook het feit dat de hoogte van de uitkering in geval van overlijden na de pensioendatum afhangt van de tot die datum behaalde rendementen, maar dit bij overlijden vóór die datum niet het geval is, kan de PP-uitkering erg afhankelijk maken van de precieze datum van overlijden.

Deze problemen kunnen voorkomen worden door, anders dan in de huidige formulering van de Wtp, zogenoemde restitutie mogelijk te maken. Dan is er bij overlijden van een onverzekerde voormalig werknemer voor de pensioenleeftijd toch een PP-uitkering beschikbaar.

In dit paper analyseren we de eigenschappen van een PP-regeling met en zonder restitutie. Daarbij kwantificeren we een aantal effecten in een gestileerde setting waarin een voormalig werknemer¹ niet opnieuw werknemer wordt. We beperken ons daarbij tot de structurele langetermijnsituatie. De tijdelijke (maar vaak substantiële) effecten van eerbiediging van bestaande rechten in de transitiefase komen slechts beperkt aan bod.

Afhankelijk van de arbeidsmarktstatus en -historie kan het verschil in de levenslange PP-uitkering als gevolg van overlijden net voor of net na de pensioendatum groot zijn, zelfs als alle verwachte rendementen precies behaald worden. Onzekere beleggingsrendementen gedurende de opbouwfase kunnen ook tot grote verschillen leiden. Onder de gemaakte veronderstellingen kan bij een fulltime werknemerschap vanaf het betreden van de arbeidsmarkt tot AOW-leeftijd en een verwacht PP van 17.500 euro per jaar – met kans van zo'n 15% – de PP-uitkering bij overlijden vlak voor pensioendatum 10.000 euro per jaar lager (of hoger) liggen dan bij overlijden vlak na die datum. Uit de gestileerde analyse blijkt voorts dat de extra PP-premie die vereist is voor restitutie niet hoog is. Ook vinden we dat restitutie ertoe leidt dat de herverdeling van jonge naar oudere deelnemers die volgt uit een uniforme (niet leeftijdsafhankelijke) PP-premie, vrijwel vervalt.

¹ In het belang van de leesbaarheid spreken we steeds over 'voormalig werknemer'. Preciezer zou zijn om te spreken van 'gewezen deelnemer'. De effecten spelen net zo voor voormalig deelnemers die als zelfstandige waren aangesloten. Dit kan het geval zijn bij voormalig deelnemers van beroepspensioenfondsen, zoals schilders.

Summary

The new Dutch legislation on supplementary pensions implies changes for survivor pensions that can be seen as undesirable. A first, one is the possibly drastic change in coverage in case of death before the retirement date if one is no longer an employee. A second change is that the level of lifelong pension can be very sensitive to the exact date of death, just before or just after the (self-selected) retirement date.

These issues can be circumvented by allowing that a partner benefit can be offered based on accrued capital, also in case of death before the retirement date. This is known as refund to partner (“restitutie”).

In this paper we analyse the properties of partner pensions with and without such a refund clause. In the absence of a refund clause even if the investment returns coincide with expectations, the impact of passing away just before or just after the retirement date on the benefit level can be quite significant, dependent on the employment status and history. Uncertainty in investment returns during the accumulation phase (which only affects the benefit in case of death after the retirement date) can generate additional differences in benefit levels, unless refund is implemented.

The stylized analysis in this paper suggests that the actuarial fair contribution rate is slightly but not much higher in case of refund. The paper also shows that the value redistribution between young and old participants of a flat rate (non-age dependent) contribution rate is greatly reduced by incorporating the refund.

1. Inleiding

In dit paper kijken we naar de vormgeving van het partnerpensioen (PP) in de Wet toekomst pensioenen (Wtp). De transitie naar de Wtp leidt tot belangrijke veranderingen in het nabestaandenpensioen (NP), zie bijvoorbeeld ook Muns, Nijman en Werker (2022) en Nijman en Starink (2024).² Een van de doelen van deze wet is het verhogen van het NP voor lage inkomens en het vermijden van diensttijdafhankelijkheid van de NP-uitkering. Ook is beoogd de NP-uitkering transparanter te maken. De hoofdlijn van de Wtp is dat er bij overlijden als werknemer vóór de pensioendatum er een aan het huidige arbeidsinkomen³ gerelateerde NP-uitkering voor de nabestaande is⁴, en geen NP-uitkering als men geen werknemer⁵ meer is. Daarbij is er overigens nog wel een premievrije verzekering voor minimaal drie maanden nadat men werknemer was, en voor maximaal twee jaar in geval van werkloosheid (WW) of ziekte (ZW). Daarna is een vrijwillige verzekering mogelijk als een voormalig deelnemer (zonder nieuwe baan of pensioeninkomen) daarvoor kiest, dan wel zelf een overlijdensrisico-verzekering afsluit buiten de tweede pensioenpijler (en daarmee buiten de Wtp-reikwijdte).⁶ Een vereenvoudigde weergave van alle keuzes die overheid, sociale partners en deelnemers hebben gemaakt of moeten maken is te vinden in onderstaande box.

Het NP kent twee componenten: het PP en het wezenpensioen. In het belang van de leesbaarheid gaan we in dit paper uitsluitend in op het PP. Veel van de te benoemen punten spelen op een vergelijkbare manier bij het wezenpensioen. Gemakshalve spreken we afwisselend van PP of NP.

De PP-verzekering volgens de Wtp heeft een aantal eigenschappen die als onwenselijk kunnen worden beschouwd. Een eerste is de abrupte overgang in dekking als men geen werknemer meer is of de voortzetting eindigt. Als er geen voortzetting van de verzekering

2 Relevante informatie is bijvoorbeeld ook te vinden op <https://www.werkenaanonspensioenen.nl/onderwerpen/nabestaandenpensioen-pvt-pf-kant/wat-wijzig-er-voor-het-nabestaandenpensioen-met-de-wet-toekomst-pensioenen>.

3 Preciezer geformuleerd gaat het om het pensioengevend inkomen. Dit betekent dat inkomenscomponenten zoals arbeidsinkomen boven de aftoppingsgrens hierin niet worden meegenomen. Ook mag in de pensioenregeling over een aantal voorgaande jaren gemiddeld worden. Daarnaast kan in de Wtp een deel van de verzekerde uitkering een vast, tijdelijk bedrag zijn, zoals al langer bestaande Anw-hiaatverzekeringen: <https://pensioenpro.nl/in-nieuwe-stelsel-partnerpensioen-vaak-deels-vast-bedrag/>. Inkomen tot de franchise is dan technisch gezien dubbel verzekerd in de Wtp, want het pensioengevend loon is zonder aftrek van franchise. Daarbovenop is er eventueel extra dekking vanuit het overgangsrecht.

4 Gebruikelijk is dat een pensioenregeling voorziet in een NP bij overlijden voor en/of na pensioendatum, maar dit is niet verplicht.

5 Met 'werknemer' wordt gemakshalve bedoeld op een 'actief deelnemer', dus iemand die door geleverde arbeid premie betaalt voor een pensioenregeling (al dan niet via een werkgever). Een 'oud-werknemer' kan in deze context dus ook een niet-werknemer zijn geweest, zoals een zelfstandige die voorheen was aangesloten bij een verplicht gesteld beroepspensioenfonds.

6 In alle gevallen is er geen voortzetting van de eerdere NP-verzekering mogelijk zodra de deelnemer (i) onder een nieuwe pensioenregeling valt, ongeacht de NP-inrichting in deze regeling of (ii) het (volledige) OP heeft laten ingaan.

Keuzes van wetgever, sociale partners en deelnemers rond NP in de Wtp

Met de invoering van de Wtp heeft de wetgever een aantal belangrijke keuzes gemaakt. De voor dit paper belangrijkste keuze is dat de verzekering van PP in geval van overlijden voor de pensioendatum in principe alleen nog maar op risicobasis kan zijn (alleen als de deelnemer nog werknemer is). Wel is een aantal uitzonderingen op die regel geformuleerd, bijvoorbeeld in geval van ziekte of werkloosheid. Ook is de partnerdefinitie aangepast, waarbij relationele aanvullende voorwaarden (zoals een minimum samenwoontijd of een maximum leeftijdsverschil) niet langer zijn toegestaan. De verzekering moet verder diensttijdonafhankelijk zijn.

Binnen deze regelgeving kiezen sociale partners de vormgeving van het NP. De belangrijkste keuze daarbij is welk percentage van het inkomen van de deelnemer verzekerd is. Het fiscaal maximum daarvoor is 50%. Inmiddels is gebleken dat sociale partners hier allerlei verschillende keuzes maken, vaak ver beneden het maximum. Uiteraard is er hier een afrijs tussen de hoogte van de uitkering en de vereiste premie.

Werknemers zijn automatisch verzekerd voor NP conform de relevante CAO-afpraak van sociale partners. Deelnemers die niet langer werknemer zijn, moeten zelf kiezen of ze een NP willen verzekeren. Dat kan door zelf een verzekering af te sluiten in de derde pijler, maar kan ook door zogenoemde voortzetting van de verzekering als werknemer. Dit gaat evenwel ten koste van toekomstig OP en van NP bij overlijden na de pensioenleeftijd. Een belangrijke keuze voor de werknemer is ook wanneer deze het OP laat ingaan. Overlijden voor of na de pensioendatum kan namelijk grote gevolgen hebben voor de hoogte van het NP.

(meer) is, dan is er, ook als men bijvoorbeeld 30 jaar werknemer is geweest, geen PP bij overlijden voor de pensioendatum. Bij overlijden na de pensioendatum is er wel weer een PP-uitkering die wordt gebaseerd op de (in dit voorbeeld) 30 dienstjaren: in dit voorbeeld dus ruwweg 75% van de uitkering van een loopbaan volledig als werknemer. Ook bij de huidige uitkeringsregelingen is er doorgaans een vorm van PP-dekking bij overlijden als oud-werknemer voor de pensioendatum.⁷

Een tweede alom als ongewenst beschouwde eigenschap van de PP-verzekering in de Wtp is dat de (doorgaans levenslange) uitkering zeer gevoelig kan zijn voor de precieze overlijdensleeftijd: valt die voor of na de pensioendatum? De doorwerking van de precieze overlijdensdatum is met name⁸ groot voor hen die kort voor de pensioendatum niet meer verzekerd zijn (geen werknemer, niet gekozen voor voortzetting). Hetzelfde geldt voor mensen die eerder gedurende langere tijd geen volledig pensioen hebben opgebouwd door bijvoorbeeld migratie, deeltijdwerk of werk zonder adequate pensioenopbouw. Een extra complicatie daarbij is dat de pensioendatum in veel gevallen een keuzevariabele is. Een onverzekerde oud-werknemer heeft op basis van de Wtp geen PP-dekking voor de pensioendatum en daarmee een extra prikkel om eerder (ouderdoms)pensioen (OP) op te nemen om een PP-uitkering voor de partner veilig te stellen in geval van overlijden. Dit speelt in het bijzonder voor oud-werknemers vanaf circa 60 jaar tot de AOW-leeftijd met een minder

7 In de huidige uitkeringsregelingen is er doorgaans een risicoverzekering voor toekomstige NP-opbouw, zodat bij overlijden als werknemer de huidige NP-opbouw wordt aangevuld tot het zogenoemde bereikbaar NP-pensioen. Deze extra dekking vervalt na (onverzekerde) uitdiensttreden. De NP-uitkering wordt dan uitsluitend gebaseerd op de gerealiseerde NP-opbouw.

8 Ook als men steeds werknemer is, kan de levenslange uitkering bij overlijden kort voor de pensioendatum heel verschillend zijn van die bij overlijden kort na de pensioendatum. De eerste wordt immers bepaald door het huidige pensioengevend loon, de tweede door de opbouw (jaren als werknemer, premie-inleg destijds, toegekende rendementen en ingerekende projectierendement). In paragraaf 2 brengen we de omvang hiervan in beeld.

goede gezondheid en zonder PP-verzekering, maar met relatief veel PP-opbouw. Andersom hebben sommigen juist een prikkel om de pensioendatum uit te stellen met voortzetting van PP-risicoverzekering, zoals werknemers met een minder goede gezondheid en weinig PP-opbouw. Dit kan bijvoorbeeld gelden voor arbeidsmigranten die op latere leeftijd naar Nederland zijn gekomen.⁹

Beide ongewenste eigenschappen kunnen voorkomen of ingeperkt worden door anders dan in de huidige formulering van de Wtp zogenoemde restitutie mogelijk te maken. Kort gezegd is sprake van restitutie als bij overlijden voor de pensioenleeftijd – ongeacht of men op het moment van overlijden nog deelnemer is of PP-pensioen opbouwt – een PP-uitkering beschikbaar is, gebaseerd op het opgebouwde pensioenvermogen. In de huidige Wtp mag dit vermogen uitsluitend worden aangewend voor OP en een PP bij overlijden ná de pensioendatum. Bij restitutie vervalt die voorwaarde. De nabestaande van een onverzekerde oud-deelnemer die twintig jaar als werknemer gewerkt heeft, heeft dan, ook bij overlijden voor pensioendatum een PP-uitkering. Deze uitkering kan zo worden vormgegeven dat de hoogte ervan niet afhangt van de overlijdensleeftijd.¹⁰ Die vormgeving sluit precies aan bij de PP-dekking voor (huidige en voormalige) deelnemers in veel bestaande uitkeringsregelingen. Overigens kennen nabestaandepensioenen in PPI's veelal al een restitutiebeding, maar dit is niet meer mogelijk is na de verplichte overstap naar het Wtp.¹¹

Samenvattend veronderstellen we bij overlijden voor pensioendatum 1. een 'Anw-hiaatverzekering', 2. een aanvulling vanuit het opgebouwde kapitaal ('restitutie') en 3. een aanvulling tot maximaal 50% van het laatstverdiende loon. En dan 1 en 3 alleen als je nog deelnemer bent. De term restitutie die wij hanteren,¹² leidt soms tot verwarring, bijvoorbeeld omdat de indruk gewekt kan worden dat erfgenamen recht zouden hebben op het persoonlijk pensioenvermogen. Uiteraard kan nagedacht worden over een andere naamgeving zoals 'gedeeltelijke kapitaaldekking voor partner', om te benadrukken dat voor een deelnemer die een deel van de jaren in de tweede pijler was verzekerd voor PP er ook een gedeeltelijke dekking is ten opzichte van het OP, en dat alleen de partner recht heeft op de restitutie-uitkering (en geen andere erfgenamen). Ook de term 'persoonlijk partner pensioen' wordt soms gebruikt.

9 Merk op dat de AOW-leeftijd vaststaat en geen invloed heeft op de NP-uitkering. De AOW-uitkering is voor arbeidsmigranten relatief laag door een onvolledige AOW-opbouwperiode. Ook dit vergroot de prikkel om door te werken en de pensioendatum uit te stellen.

10 Technisch geformuleerd wordt het opgebouwde NP-vermogen (dat een deel is van het gecombineerde OP/NP-vermogen) omgezet in een latente nabestaandenuitkering. Een iets andere vormgeving is als het NP-vermogen niet wordt omgezet, maar beschikbaar komt bij overlijden. In dat geval neemt de NP-uitkering echter sterk toe met de overlijdensleeftijd, vanwege de kortere resterende levensduur (naast verwachte reële rendementen).

11 Zie bijvoorbeeld: <https://pensioenpro.nl/ppis-splitsen-pensioenkapitaal-na-schrappen-restitutiebeding/>.

12 Ook bij de parlementaire behandeling van de Wtp is de term restitutie gebruikt.

Een andere oplossing voor het feit dat voormalig werknemers door de invoering van de Wtp niet automatisch meer voor PP verzekerd zijn, is de vrijwillige voortzetting¹³ van de verzekering. Dit kan op twee manieren:

- Sociale partners kunnen ervoor kiezen voortzetting van de gehele pensioenregeling inclusief OP (art. 54 Pw) door rechtstreekse betaling door de oud-deelnemer van de pensioenpremie (inclusief werkgeversdeel) mogelijk te maken. Deze mogelijkheid was er ook al voor invoering van de Wtp.
- Voortzetting van het PP op risicobasis door bekostiging uit opgebouwd OP (art. 61a Pw). Deze keuzemogelijkheid voor deelnemers moet onder bepaalde voorwaarden door sociale partners worden geboden in de regeling en is geïntroduceerd in de Wtp.

Voortzetting van de gehele pensioenregeling (de eerste optie) zal veelal als duur worden gezien, omdat ook OP moet worden opgebouwd en de deelnemer ook de werkgeverspremie moet betalen.

Voortzetting van de PP-verzekering als geïntroduceerd in de Wtp leidt in geval van overlijden tijdens de voortzettingsperiode veelal¹⁴ tot een hogere PP-uitkering dan met (alleen) restitutie van de PP-opbouw. Een nadeel van vrijwillige voortzetting van de PP-verzekering (art. 61a Pw) is evenwel dat dit ten koste gaat van de hoogte van het OP en PP bij overlijden na pensioendatum. In Muns, Nijman en Werker (2022) is een indicatie gegeven van de omvang van dit effect. Belangrijk is ook dat bij voortzetting in de Wtp, anders dan bij een restitutievariant, sprake is van een vrijwillige keuze. Veel voormalig deelnemers zullen die keuze niet maken¹⁵ of niet goed kunnen overzien. Een belangrijke vraag rond de PP-voortzetting na een periode als werknemer is daarom welke default (standaardkeuze) in de regeling wordt opgenomen: is als default gewenst dat de verzekering voor PP wordt voortgezet (om onderverzekering voor te zijn) of dat de verzekering juist niet wordt voortgezet (om dubbele dekking als inmiddels elders werknemer voor te zijn)? De mogelijkheden voor informatie-uitwisseling tussen uitvoerders, zodat een uitvoerder weet of men inmiddels elders verzekerd is, lijken een belangrijke determinant om te bepalen wat hier gewenst is. Voor meer informatie over de stand van deze discussie en andere mogelijke instrumenten

13 Daarnaast wordt de verzekering automatisch voortgezet in (ten minste) de eerste drie maanden nadat men werknemer was en gedurende enige tijd bij ziekte en arbeidsongeschiktheid. Deze voortzetting is premievrij en gaat dus niet ten laste van de eigen NP/OP-opbouw.

14 Dit hoeft niet altijd zo te zijn, onder meer omdat de NP-uitkering bij restitutie afhangt van behaalde rendementen en premie-inleg in eerdere jaren. Ook kan het geambieerde NP verschillen tussen de NP-risicoverzekering en NP-pensioenopbouw.

15 In eerder onderzoek kwam naar voren dat zelfstandigen nauwelijks gebruikmaken van een eventuele mogelijkheid van vrijwillige voortzetting (Bureau Bartels, 2016). Het betreft hier voortzetting van de gehele pensioenregeling, dus inclusief OP. Zie ook de literatuur over gedragseconomie, bijvoorbeeld Beshears et al. (2018). De keuzearchitectuur (bijvoorbeeld opt-in of opt-out) kan zeer bepalend zijn.

om deelnemers te attenderen op het belang van deze keuze: zie de Kamerbrief 'Stand van zaken vrijwillige voortzetting nabestaandenpensioen' van 17 december 2025.¹⁶

Het is uiteraard een afweging voor politici en beleidsmakers of het voor sociale partners alsnog mogelijk wordt gemaakt om restitutie vast te leggen in pensioenregelingen (al dan niet als alternatief voor vrijwillige voortzetting). In de Wtp is er vooralsnog voor gekozen restitutie niet mogelijk te maken.¹⁷ Een belangrijk argument daarbij was dat zo eenvoudiger is te communiceren dat er geen PP geregeld is als men niet langer werknemer is (en er geen voortgezette dekking meer is). Dit zou mensen ertoe aanzetten om dit belangrijke risico in dat geval zelf te verzekeren. Het is de vraag of voormalig werknemers dat inderdaad zullen doen, en of dus schrijnende gevallen voldoende zijn uit te sluiten. De genoemde Kamerbrief gaat bovendien niet in op het verschil in PP-uitkering bij overlijden vlak voor of na pensioendatum, terwijl dit tegengegaan kan worden met restitutie.

De uitkeringen en kostendeekkende premies (kdp) in het nieuwe NP zijn door de auteurs eerder onderzocht in Muns, Nijman en Werker (2022). Het huidige paper is een nadere uitwerking van die analyse, hier steeds aangeduid als MNW22. Anders dan in MNW22 veronderstellen we in dit paper niet dat er steeds sprake is van volledige opbouw in alle werkzame jaren. Dat werkt door in de hoogte van de uitkering en ook in de kdp van de variant waarin sprake is van restitutie (in MNW22 aangeduid als de saldomethode). Anders dan in MNW22 kijken we in dit paper ook naar de doorwerking van beleggingsrisico's. Die kan fors zijn (als in OP), maar in de Wtp alleen bij overlijden na de pensioenleeftijd. In dit paper kijken we verder naar de impact van bepaalde karakteristieken (zoals leeftijd en wel/geen partner), op de individuele kdp en op de kostensolidariteit die door een uniforme premie wordt opgelegd.

Steeds beperken we ons in de kwantitatieve analyse tot het illustratieve geval waarin de werknemer die we bezien werknemer blijft tot de pensioenleeftijd of na een bepaalde leeftijd nooit meer werknemer¹⁸ is. Bij de bepaling van de kdp veronderstellen we bovendien, tenzij anders vermeld, dat er op de overlijdensdatum een partner is. Voorts nemen we aan dat is gekozen voor (i) de fiscaal maximale dekking en (ii) overbruggingscomponent die loopt tot AOW-datum (zogenoemde Anw-hiaatverzekering). Vanwege dit laatste is er bij overlijden als werknemer voor de pensioendatum – naast een levenslange uitkering – een

16 *Kamerstukken II 2025/2026*, 32 043, nr. 691. (link)

17 *Kamerstukken II 2022/2023*, 36 067, nr. 190. (link) In het onderzoek in deze Kamerbrief lijkt de motie Stoffer/Ceder (*Kamerstukken II 2022/2023*, 36 067, nr. 160 link) verkeerd te zijn geïnterpreteerd. Restitutie is namelijk onderzocht als vrijwillige keuze van deelnemers. In een NP-regeling met restitutie zou restitutie echter moeten gelden voor federe deelnemer met partner, net als in Ftk en huidige PPI's. Restitutie is dan geen keuzemogelijkheid voor deelnemers, eventueel wel voor sociale partners bij inrichting van de NP-regeling.

18 Preciezer geformuleerd: geen premiebetalende deelnemer meer is (niet door de werkgever, en ook niet door de deelnemer zelf). Dus geen oud-werknemers met premievrije voortzetting, zoals sommige arbeidsongeschikten, WW'ers en zelfstandigen. Slapers zijn deelnemers voor wie geen premie wordt betaald.

tijdelijke uitkering die 'overbrugt' tot de AOW-datum van de partner.¹⁹ Hiermee wordt het zogenoemde Anw-hiaat gecompenseerd dat is ontstaan door de versobering van de Anw in de jaren negentig (zie ook MNW22). Alle weergegeven uitkeringsniveaus zijn exclusief AOW voor de nabestaande. Merk ook op dat we afzien van transitie-effecten. In werkelijkheid zal er veelal (totdat na vele jaren de transitie-effecten geheel zijn uitgewerkt) voor werknemers sprake zijn van dubbele dekking²⁰ van het risico van overlijden voor de pensioendatum: naast de nieuwe risicoverzekering in de Wtp is er ook een uitkering op basis van voor de transitie opgebouwde PP (overgangsrecht, art. 220g Pw).²¹

De in het artikel benoemde problematiek speelt in geval van overlijden voor pensioenering bij voormalig werknemers, die niet hebben gekozen voor voortzetting en ook niet anderszins een PP-verzekering hebben afgesloten. Dit is in grootte een beperkte groep (wat de relatief lage kosten van het mogelijk maken van restitutie verklaart), maar de impact voor deze groep is aanzienlijk. Juist de grootte van de impact voor deze (beperkte) groep maakt de discussie relevant.

De opbouw van dit paper is als volgt. In paragraaf 2 komt de hoogte van de PP-uitkering aan de orde. Paragraaf 3 gaat in op de hoogte van de kostendeekkende premie voor deelnemers en hoe die afhangt van bijvoorbeeld de leeftijd of het al dan niet hebben van een partner. In paragraaf 4 geeft een overzicht van de belangrijkste bevindingen en benoemt een aantal beleidsopties. In appendix A staat een nadere toelichting op de bepaling van de kdp. Appendix B bevat een omschrijving van de kernbegrippen die een rol spelen bij de vormgeving van het NP.

19 Van belang is hier weer dat de AOW-datum niet hoeft samen te vallen met de pensioendatum.

20 Tenzij het mogelijk is minder risicoverzekering af te sluiten voor werknemers met een voor de transitie opgebouwd NP en daar ook voor gekozen is. Zie ook Starink en Nijman (2024). Een complicatie daarbij is dat eerder opgebouwd NP bij een ander fonds kan staan en kan fluctueren over tijd, waardoor het in de praktijk lastig zal zijn om de risicoverzekering hierop aan te passen.

21 Merk op dat bij waardeoverdracht naar een ander fonds dit overgangsrecht veelal zal vervallen door omzetting naar regulier OP/NP-vermogen dat uitkeert zodra de deelnemer de pensioendatum bereikt en geen uitkering biedt bij overlijden voor de pensioendatum.

2. De hoogte van de PP-uitkering

2.1 Inleiding

In deze paragraaf bekijken we de PP-uitkering van drie varianten:

- Wtp-overbruggingsvariant (hierna kortweg Wtp)
- Restitutievariant²² (hierna kortweg restitutie)
- Wtp-overbruggingsvariant met voortzetting (hierna kortweg voortzetting)

We kijken naar de hoogte van de PP-uitkering (exclusief AOW-uitkering) voor de nabestaande en hoe die afhangt van de overlijdensdatum voor iemand die gedurende het hele werkzame leven of slechts tot zijn/haar 45e of 55e werknemer is. Daarbij is het belangrijk steeds onderscheid te maken tussen de hoogte van de uitkering tot AOW-datum en van de levenslange uitkering vanaf AOW-datum. Zoals eerder benoemd nemen we daarbij in deze paragraaf steeds aan dat de AOW-datum en de pensioendatum samenvallen, met uitzondering van een aantal opmerkingen waar dit expliciet niet het geval is.

PP-uitkeringen in uitkeringsregelingen in het huidige pensioenstelsel (kortweg aangeduid als Ftk) zijn niet gemodelleerd. Deze PP-uitkeringen lijken conceptueel sterk op die van de restitutievariant. Zo blijven gewezen deelnemers in het Ftk en de restitutievariant aanspraak maken op hun PP-opbouw, dus ook nadat zij geen actief deelnemer meer zijn.²³ Het verschil in PP-uitkering tussen gewezen en actieve deelnemers wordt in beide varianten bepaald door het vervallen van de aanvulling tot bereikbaar pensioen. Zowel in het Ftk als in de gemodelleerde restitutievariant is er ook een leeftijdsonafhankelijke premie voor OP/PP-opbouw. Bij restitutie gaan we uit van een leeftijdsonafhankelijke verwachte reële PP-uitkering. In het Ftk komt dit overeen met een verwachte volledige indexatie.

Er zijn ook verschillen tussen het Ftk en de restitutievariant. In het Ftk is er bijvoorbeeld, net als bij het OP een dekkingsgraadmechanisme dat in de uitkeringsfase bepaalt of de uitkering wordt gekort, gelijk blijft of wordt geïndexeerd. In de solidaire premiereregeling in de Wtp zal de PP-uitkering van jaar tot jaar fluctueren met behaalde beleggingsrendementen. Ook is in het Ftk de OP/PP-opbouw tijdsevenredig (doorsneesystematiek), wat leidt tot herverdeling tussen actieve deelnemers. De restitutievariant is een premiereregeling met actuariel neutrale OP/PP-opbouw.

Net als in de hoofdvarianten in MNW22 wordt verder aangenomen:

22 Merk hierbij op dat de restitutievariant in de huidige wetgeving niet is toegestaan.

23 Dit geldt bijvoorbeeld voor de PP-opbouw in de huidige ABP-regeling. In sommige uitkeringsregelingen is een deel van de PP-opbouw op risicobasis verzekerd. Dit deel vervalt na uitdiensttreding.

- Werknemer heeft steeds een inkomen van € 50.000 per jaar.²⁴
- Franchise bedraagt € 15.000 per jaar.
- NP-verzekering en NP-opbouw zijn beide fiscaal maximaal.²⁵
- Geen voortzetting van de NP-verzekering na uitdiensttreding, tenzij anders vermeld.
- Beide partners zijn even oud.

Meer details over de veronderstellingen zijn te vinden in appendix A.²⁶

De indeling van deze paragraaf is als volgt. In paragraaf 2.2 verwaarlozen we het beleggingsrisico en analyseren we de determinanten van de hoogte van de NP-uitkering. In paragraaf 2.3 maken we dezelfde veronderstellingen en kijken met name naar de hoogte van de uitkering bij overlijden net voor of net na de (zelf te kiezen) pensioendatum. In paragraaf 2.4 kijken we naar de doorwerking van beleggingsrisico's, waarbij we net als in paragraaf 2.3 met name kijken naar de effecten van overlijden net voor of net na de pensioendatum. In paragraaf 2.5 gaan we nader in op de voor- en nadelen van het wettelijk toestaan van restitutie.

2.2 Determinanten van de hoogte van de NP-uitkering

In deze paragraaf laten we zien hoe de hoogte van de NP-uitkering voor de drie onderzochte gevallen (Wtp met en zonder voortzetting en restitutie) afhangt van de periode waarover men werknemer is geweest en van de overlijdensdatum. Naast de in de inleiding genoemde veronderstellingen nemen we hier ook aan dat de verwachte beleggingsrendementen steeds precies behaald worden (anders gezegd: we verwaarlozen het beleggingsrisico).

Een eerste indruk van de uitkomst van de berekeningen is te vinden in bijgaand box 'NP-uitkeringen voor twee maatmensen.'

Een completer overzicht van de hoogte van de PP-uitkeringen voor een aantal relevante gevallen is te vinden in onderstaande tabel 1. Voor iemand die altijd werknemer is (de eerste

24 Merk op dat bij uitkeringsovereenkomsten de hoogte van de NP-uitkering bij overlijden voor pensioendatum wordt bepaald door het gemiddelde loon (eventueel inclusief een bereikbaar pensioen clause). In de Wtp hangt de hoogte van de uitkering af van het laatstverdiende inkomen. Dit kan tot aanzienlijk verschillende uitkomsten leiden als het inkomen niet elk jaar hetzelfde was of als niet elk jaar als werknemer is gewerkt. Doordat een constant inkomen wordt aangenomen en wordt aangenomen dat elke werknemer al werknemer is sinds het betreden van de arbeidsmarkt, speelt dit verschil geen rol in de numerieke resultaten in dit paper.

25 De voortgangsrapportage Wtp van januari 2025 geeft aan dat de werkelijke hoogte van de verzekering veelal lager ligt: 'Voor wat betreft de hoogte van het partnerpensioen bij overlijden voor pensioendatum blijkt uit de geanalyseerde transitiepannen dat 56% van de gevallen een overlijdensdekking van minder dan 35% voorzien.' De numerieke resultaten in dit paper voor het fiscaal maximale geval (50% van het inkomen) zijn eenvoudig af te leiden door te herschalen. De voortgangsrapportage meldt verder: 'Aanvullend wordt bij 50% van de geanalyseerde transitieplannen gebruikgemaakt van een tijdelijk nabestaandenpensioen in de vorm van een vast bedrag per jaar.' In de helft van de gevallen is dus sprake van bijvoorbeeld een Anw-hiaatverzekering als overbrugging tot de AOW-datum, zoals ook in dit paper.

26 Anders dan in MNW22 blijft de NP-opbouw na overlijden van de partner beschikbaar voor een eventuele nieuwe partner.

NP-uitkeringen voor twee maatmensen: Alex en Bernard

Alex is levenslang werknemer geweest, met een jaarinkomen van €50.000. Als onderdeel van zijn arbeidsvoorwaarden was er een fiscaal maximaal NP. Toen hij overleed op 50-jarige leeftijd, was er voor zijn partner Charlotte een jaarlijkse NP-uitkering van €25.000 tot haar 67e jaar. Na die datum ontving Charlotte een jaarlijkse NP-uitkering van €17.500 en daarnaast een AOW-uitkering van (ongeveer) €15.000.

Bernard was een collega van Alex, met hetzelfde inkomen. Hij is op zijn 46e voor zichzelf begonnen als zzp'er. Ook Bernard overleed op 50-jarige leeftijd. Er is geen NP-inkomen voor zijn partner Dirk, omdat Bernard op zijn 46e, toen hij niet langer werknemer was, niet voor voortzetting van de NP-verzekering heeft gekozen. Als hij dat wel had gedaan, dan was het inkomen van Dirk hetzelfde geweest als dat voor Charlotte. Als er sprake zou zijn van restitutie, dan zou het NP-inkomen van Dirk levenslang € 9.045 zijn geweest.

Tabel 1: Hoogte NP-uitkering bij Wtp met en zonder voortzetting en bij restitutie

		Wtp zonder voortzetting	Restitutie	Wtp met voortzetting
Bij overlijden voor pensioenleeftijd indien steeds werknemer geweest				
	Uitkering tot pensioenleeftijd	25000	25000	25000
	Uitkering vanaf pensioenleeftijd	17500	17500	17500
Bij overlijden na pensioenleeftijd indien steeds werknemer geweest				
	Uitkering vanaf overlijdensdatum	17500	17500	17500
Bij overlijden na 46 en voor pensioenleeftijd indien werknemer geweest tot 46				
	Uitkering tot pensioenleeftijd	0	9045	25000
	Uitkering vanaf pensioenleeftijd	0	9045	17500
Bij overlijden na pensioenleeftijd indien werknemer geweest tot 46				
	Uitkering vanaf overlijdensdatum	10279	9045	0
Bij overlijden na 56 en voor pensioenleeftijd indien werknemer geweest tot 56				
	Uitkering tot pensioenleeftijd	0	12885	25000
	Uitkering vanaf pensioenleeftijd	0	12885	17500
Bij overlijden na pensioenleeftijd indien werknemer geweest tot 56				
	Uitkering vanaf overlijdensdatum	14005	12885	8750

Belangrijkste veronderstellingen: fiscaal maximaal NP, inkomen 50.000. De uitkeringen zijn exclusief AOW.

rijen in de tabel), komen de getallen in de tabel uiteraard precies overeen met die in MNW22 (in tabel 5 in dat paper). Merk daarbij op dat de Memorie van Toelichting-variant (MvT) met overbrugging hier wordt aangeduid als Wtp zonder voortzetting. Het overbruggingsaspect is steeds ingebouwd. Merk verder op dat de uitkomsten bij restitutie voor een werknemer die tot vlak voor de overlijdensdatum volledige opbouw heeft en dan direct na het beëindigen van het werknemerschap overlijdt, overeenkomen met wat in MNW22 de uitkomsten voor de saldomethode worden genoemd. De resultaten in onderstaande tabel kijken ook naar het geval waarin men een aantal jaren na het beëindigen van de werknemersstatus overlijdt. Numerieke resultaten zijn opgenomen voor het geval waarin de deelnemer tot de leeftijd van 46 jaar werknemer was, en voor het geval de deelnemer tot leeftijd 56 jaar werknemer was.

Zoals in de tabel is af te lezen, geldt bij overlijden als werknemer in alle drie de varianten een jaarlijkse PP-uitkering tot AOW-datum van € 25.000 (namelijk 50% van het inkomen van €50.000). Vanaf de AOW-datum is de uitkering (exclusief AOW) dan €17.500, want 50% van de grondslag oftewel het inkomen minus de franchise.²⁷ De rijen waarin sprake is van overlijden na de periode als werknemer en voor de AOW-datum, laten zien dat er dan met de Wtp zonder voortzetting geen PP-uitkering is (ondanks de opbouw in eerdere jaren). Bij overlijden na de AOW-datum is er als men eerder werknemer is geweest weer wel een PP-uitkering. De hoogte daarvan hangt af van het aantal jaren dat men werknemer is geweest (vergelijk geval van werknemer tot 46 en tot 56).

De kolom 'Restitutie' laat zien hoe het uitkeringsniveau eruitziet in geval van restitutie. Bij overlijden na de periode als werknemer maar voor de AOW-datum is er nu wél een PP-uitkering. De hoogte daarvan wordt ook weer bepaald door het aantal jaren dat men werknemer is geweest (vergelijk de rijen met altijd werknemer, werknemer tot 46 en tot 56). Een belangrijke eigenschap van de restitutievariant is dat de hoogte van de uitkering (anders in de Wtp) er niet van afhangt of een werknemer overlijdt net voor of net na de pensioendatum. In paragraaf 2.3 komen we daar nader op terug.

De laatste kolom van de tabel illustreert het effect van vrijwillige voortzetting van de PP-verzekering.²⁸ In geval van overlijden in de eerste jaren nadat men werknemer was, is er, vanwege de voortzetting, een PP-uitkering alsof men nog werknemer was. Deze is dus hoger dan de uitkering bij restitutie. We veronderstellen dat de PP-voortzetting, zoals in de Wtp ook voorzien (art. 61a Pw), door de deelnemer zelf wordt bekostigd ten laste van het al opgebouwde pensioenvermogen dat bestemd was voor een OP-uitkering en PP-uitkering in geval van overlijden na de pensioenleeftijd. Dit leidt tot afname van dat vermogen en dus tot een lagere (OP- en) PP-uitkering bij overlijden na pensioendatum. Afhankelijk van de precieze

27 De gehanteerde 15.000 euro is een ruwe benadering van het AOW-bedrag voor alleenstaanden.

28 We beperken ons tot voortzetting in de Wtp-variant, dus zonder restitutie. Er zijn ook combinaties denkbaar van restitutie en voortzetting, maar die laten we hier buiten beschouwing.

veronderstellingen (met name het aantal jaren dat is opgebouwd), kan het OP/PP-vermogen ook al voor de pensioenleeftijd zijn uitgeput.²⁹

In tabel 1 veronderstellen we dat bij een werknemer tot 46 jaar op de pensioenleeftijd dit vermogen geheel is verbruikt. Voor de werknemer tot 56 jaar nemen we aan dat het vermogen is gehalveerd. Bij overlijden voordat het OP/PP vermogen is uitgeput, is er bij voortzetting een PP-uitkering alsof men nog werknemer zou zijn. Als de voortzetting eindigt voor pensioendatum, is er geen PP-dekking meer. Ook hier is dus sprake van een grote gevoeligheid voor de precieze overlijdensdatum. Merk op dat voortzetting na werknemerschap leidt tot een hoger PP bij overlijden voor pensioendatum, maar juist lager bij later overlijden. Een selectie-effect³⁰ lijkt hier dus te verwachten (ex-deelnemers met grotere kans op snel overlijden kiezen eerder voor voortzetting), waardoor de kosten van voortzetting mogelijk worden onderschat. In geval van restitutie zal dat effect kleiner zijn. In de rest van dit paper analyseren we de impact van het toevoegen van restitutie aan de bestaande Wtp-variant. We zien af van vrijwillige voortzetting.

2.3 PP-uitkering bij overlijden vlak voor of na de pensioendatum

Zoals genoemd in paragraaf 2.1 is een belangrijke eigenschap van de Wtp-variant (met of zonder voortzetting) dat de hoogte van de levenslange PP-uitkering sterk kan afhangen van de precieze datum van overlijden: net voor of net na de pensioendatum. In de hier gemodelleerde restitutievariant is er geen sprake van gevoeligheid voor de precieze overlijdensdatum.³¹

NP-uitkeringen voor twee maatmensen: Monique en Nicole

Monique is vrijwel levenslang werknemer geweest, met een jaarinkomen van €50.000, maar heeft op haar 66e haar baan opgegeven om op de kleinkinderen te kunnen passen. Haar OP heeft ze toen nog niet opgenomen. Als onderdeel van haar arbeidsvoorwaarden was er een fiscaal maximaal NP. Toen zij overleed kort na haar 67e verjaardag, was er voor haar partner Otto een levenslange jaarlijkse NP-uitkering van bijna €17.500 en daarnaast een AOW-uitkering van (ongeveer) €15.000.

Nicole was een collega van Monique, met hetzelfde inkomen. Ook zij heeft op haar 66e haar baan opgegeven om meer tijd voor zichzelf te hebben en ook zij heeft toen het OP nog niet opgenomen. Nicole overleed vier maanden voor haar 67e verjaardag. Omdat Nicole net als Monique heeft afgezien van voortzetting van de NP-verzekering, is er geen NP-inkomen voor haar partner Peter. Als Nicole wel voor voortzetting zou hebben gekozen, dan zou de financiële situatie van Peter na haar overlijden dezelfde zijn als die van Otto. Als er sprake zou zijn van restitutie, zou het NP-inkomen van Otto ook levenslang ongeveer €17.500 zijn geweest.

29 In MNW22 wordt een analyse gegeven van het effect van voortzetting op het resterend OP/PP-vermogen tijdens de opbouwfase.

30 Merk op dat dit ook speelt bij het vormgeven van keuzeopties, zoals hoog/laag-constructies, flexibele pensioeningangsdatum, deeltijdpensioen en de mogelijkheid om een bedrag ineens op te nemen.

31 Wel is de uitkering, net als in de huidige uitkeringsregelingen, gevoelig voor de datum van uitdiensttreding, omdat dan de risicoverzekering voor toekomstige NP-opbouw (ook wel aangeduid als 'bereikbaar pensioen') vervalt. Anders gezegd: de veronderstelde toekomstige NP-opbouw is nul na uitdiensttreding.

In de parlementaire behandeling van de Wtp is de sterke afhankelijkheid van de overlijdensdatum als ongewenst bestempeld. Daar zijn vele argumenten voor te geven. Het belangrijkste argument is wellicht dat velen dit als niet rechtvaardig ervaren. Dit tast het draagvlak voor het stelsel aan. In de parlementaire behandeling is zelfs verwezen naar het vervroegen van euthanasie om de PP-uitkering aan nabestaanden in sommige situaties te kunnen verhogen. Omdat de pensioendatum (ook wel ingangsdatum van het pensioen genoemd) bepalend is (en niet de AOW-datum) en die pensioendatum in vrijwel alle pensioenregelingen door de deelnemer gekozen kan worden, kan het ook zijn dat mensen kiezen om eerder of later hun pensioen op te nemen met het oog op het PP. Inzicht in de mogelijk grote financiële gevolgen van deze keuze – tijdens ziekte in veelal zware tijden – vereist goede keuzebegeleiding. De keuze optie kan ook gemakkelijk leiden tot ongewenste prikkels om niet langer door te werken.

In de Wtp kan de levenslange PP-uitkering bij overlijden voor de pensioendatum zowel hoger als lager zijn dan de PP-uitkering bij overlijden na de pensioendatum. Voor een werknemer met beperkte opbouw is de uitkering hoger bij overlijden voor de pensioendatum dan na die datum. Bijvoorbeeld omdat iemand vele jaren geen werknemer was, maar kort voor de pensioendatum wel of omdat in latere jaren een hoger looninkomen had dan in eerdere jaren. Anderzijds kan de uitkering bij overlijden voor de pensioendatum juist lager zijn dan bij overlijden nadien, als men kort voor de pensioendatum geen werknemer is of op oudere leeftijd een lager arbeidsinkomen heeft,³² bijvoorbeeld na demotie.

Ook de behaalde beleggingsrendementen in de opbouwphase kunnen leiden tot aanzienlijke verschillen in de PP-uitkering bij overlijden voor of na de pensioendatum, zelfs voor deelnemers die alle jaren werknemer waren met een gelijkblijvend looninkomen en een pensioenreglement waarin de PP-risicodekking gelijk is aan de PP-pensioenambitie. Dit geval bespreken we in paragraaf 2.4.

2.4 Doorwerking beleggingsrisico op PP-uitkering

In deze paragraaf kijken we naar de doorwerking van beleggingsrisico in de opbouwphase³³ op de PP-uitkering. In het bijzonder kijken we (als in paragraaf 2.3) naar de mogelijke effecten van overlijden een jaar voor of juist na de pensioendatum. We veronderstellen dat die deelnemer steeds werknemer is geweest met gelijkblijvend loon en kijken steeds naar twee PP-varianten: Wtp-variant ('Wtp') en de Wtp-variant met restitutie, zoals besproken in

32 Merk daarbij op dat de risicoverzekering gebaseerd kan zijn op het gemiddeld inkomen in de laatste vijf jaar voor de pensioendatum. Dit mitigeert alleen het effect van een lager arbeidsinkomen. Voor onverzekerde niet-werknemers is er geen risicoverzekering, en dus ook geen meerjarig gemiddelde mogelijk.

33 Ook in de uitkeringsfase kan sprake zijn van beleggingsrisico. De hier gerapporteerde cijfers geven de verwachte uitkering weer als op pensioendatum het pensioenvermogen wordt omgezet in een naar verwachting constante reële uitkering.

NP-uitkeringen voor twee maatmensen: Richard en Sietse

Richard is levenslang werknemer geweest, met een jaarinkomen van €50.000. Als onderdeel van zijn arbeidsvoorwaarden was er een fiscaal maximaal NP. Toen hij overleed kort voor zijn 67e verjaardag, was er voor zijn partner Thea een levenslange jaarlijkse NP-uitkering van €17.500, naast de AOW-uitkering van (ongeveer) €15.000.

Sietse was een collega van Richard, met hetzelfde inkomen. Hij overleed kort na zijn 67e verjaardag. Omdat de beleggingsrendementen tegenvielen tijdens de jaren dat Sietse werkte, bedraagt de levenslange NP-uitkering voor zijn partner Vera maar €7.500. Als er sprake zou zijn van restitutie, zou het NP-inkomen van zowel Vera als Thea beïnvloed zijn door de tegenvallende rendementen en zou voor beiden de NP-uitkering €7.500 zijn geweest. Merk daarbij op dat het OP van Sietse en Richard (als zij niet al rond hun pensioenleeftijd overleden zouden zijn) op eenzelfde manier beïnvloed zou zijn door de tegenvallende rendementen.

paragraaf 2 ('restitutie'). Wtp met voortzetting uit tabel 1 is hier niet aan de orde, omdat we veronderstellen dat de deelnemer steeds werknemer was.

In paragraaf 2.1 veronderstelden we dat het beleggingsrendement steeds gelijk is aan de verwachting (zodat de pensioenambitie precies wordt bereikt bij een volledige loopbaan met constant loon) en rapporteerden voor het geval van overlijden na de pensioendatum voor alle drie varianten een jaarlijkse PP-uitkering (zonder AOW) gelijk aan $50\% \times (\text{€}50.000 - \text{€}15.000) = \text{€}17.500$. Merk daarbij op dat 50% de (fiscaal maximale) pensioenambitie weergeeft, en €15.000 de veronderstelde franchise. In deze paragraaf kijken we naar het geval met beleggingsrisico en presenteren achtereenvolgens in figuur 2.1 tot en met 2.3 de kansverdeling van de hoogte van de PP-uitkering bij overlijden na de pensioendatum, bij overlijden voordien en het verschil tussen beide. We gaan daarbij uit van een beleggings-beleid waarbij op startleeftijd 25 een aandelenexposure is van 150%, lineair aflopend naar 35% op pensioendatum. De Sharpe-ratio en volatiliteit van aandelenrendementen zijn beide 20%. Gemeten over de levensloop tot pensioendatum bedraagt het verwachte (meetkundig gemiddelde) reële rendement 1,5% per jaar. Er is geen renterisico, of dit is volledig afgedekt. Verder gaan we ervan uit dat de deelnemer steeds voltijd werknemer was met net als in voorgaande paragraaf een gelijkblijvend inkomen (€50.000 per jaar).

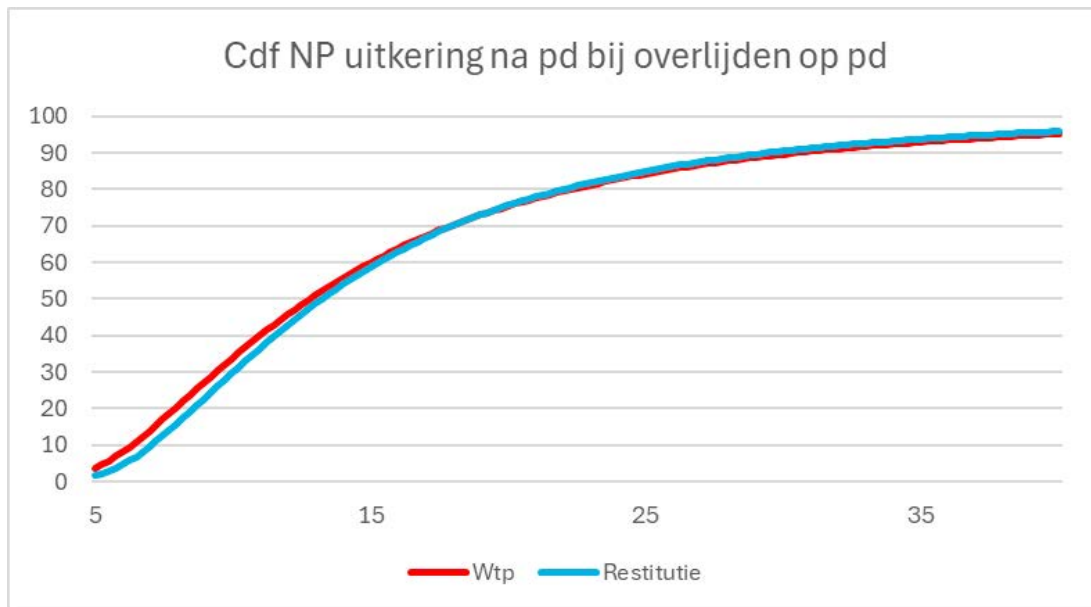
Overlijden op pensioendatum

Figuur 2.1 geeft de cumulatieve kansverdeling van de PP-uitkering per variant bij overlijden op de pensioendatum (voor een deelnemer die steeds werknemer was). In beide PP-varianten komt bij dit overlijdensmoment PP-opbouw tot uitkering.³⁴ De horizontale as geeft de hoogte van de jaarlijkse uitkering weer. De verticale as geeft de kans dat de werkelijke uitkering lager is dan de bijbehorende uitkering. De figuur laat zien dat de hoogte van de PP-uitkering als gevolg van het beleggingsrisico onzeker is.³⁵ De kans op een PP-uitkering van minder dan €10.000 per jaar is ongeveer 30%. Tegenover de mogelijk lage uitkeringen staan

³⁴ Er zal net als bij het OP veelal sprake zijn van een variabele uitkering, waarbij we verondersteld hebben dat het projectierendement zo gekozen is dat de verwachte (reële) uitkering constant is.

³⁵ Die onzekerheid bepaalt uiteraard ook de hoogte van een OP-uitkering.

Figuur 2.1: Cumulatieve kansverdeling (Cdf) van de PP-uitkering bij overlijden op pensioendatum voor Wtp- en restitutievariant. Steeds werknemer geweest. Horizontale as in duizenden euro's per jaar, verticale as in procenten. Zie tekst voor verdere veronderstellingen.

ook mogelijke hoge uitkeringen. De kans op een PP-uitkering van meer dan €30.000 per jaar blijkt zo'n 10% te zijn. De mediane uitkering (grofweg €14.000 per jaar) ligt iets onder de verwachte uitkering van €17.500 per jaar. Deze verwachte uitkering komt uiteraard overeen met de in paragraaf 2.1 gerapporteerde uitkering als de verwachte rendementen precies gerealiseerd worden.

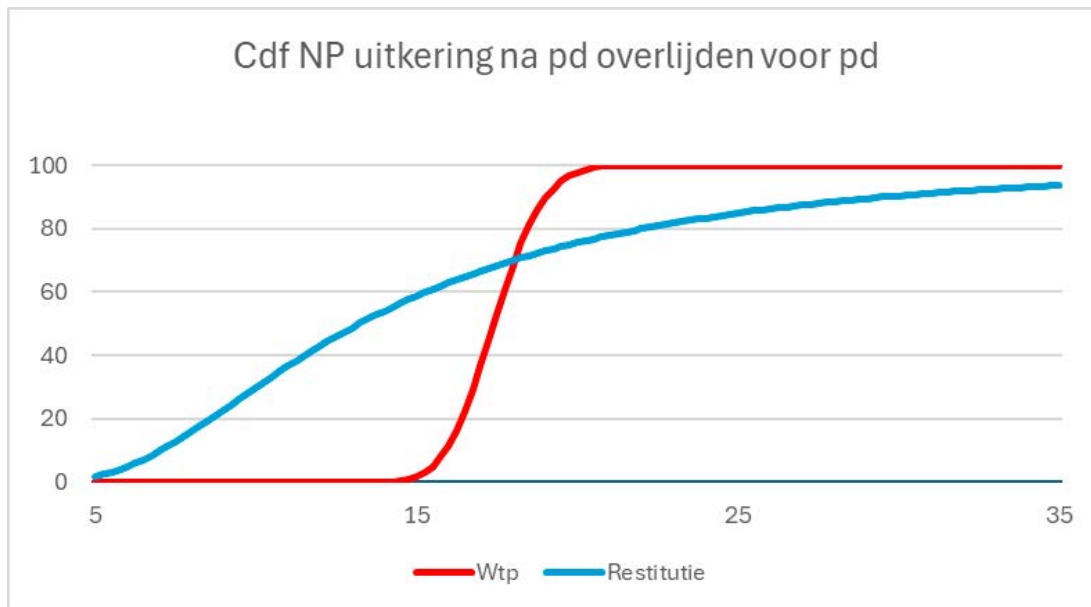
Figuur 2.1 illustreert dat de PP-uitkering bij overlijden op de pensioenleeftijd in beide varianten vrijwel dezelfde³⁶ is (ook per scenario). Dat is ook te verwachten, omdat het steeds gaat over het opgebouwde kapitaal. Voor het geval van overlijden na de pensioendatum geldt een vergelijkbare uitkomst.

Overlijden in jaar voor pensioendatum.

In geval van overlijden voor pensioendatum treden belangrijke verschillen in PP-uitkeringen op tussen de beide varianten, ook in dit geval waar men steeds werknemer was. In geval van restitutie is het effect van een jaar eerder overlijden op de PP-uitkering niet groot als men steeds werknemer is. De in figuur 2.2 getoonde onzekerheid in de hoogte van de PP-uitkering bij overlijden voor de pensioendatum is vrijwel gelijk aan de in figuur 2.1 getoonde onzekerheid in geval van overlijden op de pensioenleeftijd. Ook per scenario is er weinig verschil.

³⁶ De uitkomsten voor de Wtp-variant en restitutie wijken iets van elkaar af. De NP-opbouw in de Wtp-variant is door het ontbreken van direct ingaande NP-opbouwdekking iets degressiever, waardoor de volatiliteit wat groter is.

Figuur 2.2: Cdf van NP-uitkering na pensioendatum bij overlijden jaar voor pensioendatum voor Wtp- en restitutievariant. Steeds werknemer geweest. Horizontale as in duizenden euro's per jaar, verticale as in procenten. Zie tekst voor verdere veronderstellingen.

Voor de Wtp is de doorwerking van beleggingsonzekerheid bij overlijden voor de pensioendatum wel heel anders dan bij overlijden op of na die datum. Als iemand overlijdt voor de pensioendatum, dan wordt de hoogte van de (levenslange) PP-uitkering immers uitsluitend bepaald door het laatstverdiende inkomen. Na overlijden is de uitkeringshoogte 25.000 euro per jaar tot de AOW-datum. Als gevolg van de overbruggingsconstructies liggen de uitkeringen vanaf de AOW-datum steeds € 7.500 lager, dus € 17.500, zoals weergegeven in figuur 2. Merk op dat het wegvallen van de overbrugging weer gecompenseerd wordt door het AOW-inkomen.

De PP-uitkering op pensioendatum (dus in dit geval een jaar na overlijden) in geval van overlijden voor die datum wordt mede bepaald door het beleggingsrendement in dat jaar. Figuur 2.2 laat zien dat ook de PP-uitkering in de Wtp zo gekenmerkt wordt door een mate van beleggingsrisico, maar dit risico is veel kleiner dan in geval van restitutie.³⁷ De hoogte van de PP-uitkering in de Wtp-variant zal met heel grote waarschijnlijkheid liggen tussen €15.000 en €20.000 per jaar, omdat deze afhangt van de rendementen in slechts één jaar. In geval van restitutie is de onzekerheid groter als gevolg van de doorwerking van mee- of tegenvallende rendementen gedurende het gehele werkzame leven. Historische rendementen bepalen immers het beschikbare kapitaal en de hoogte van de uitkering.

Merk op dat er door het beleggingsrisico een verschil kan zijn tussen de PP-uitkering bij Wtp en bij restitutie, ook als de deelnemer steeds werknemer is geweest. Dit komt doordat

³⁷ In beide varianten is voor de eenvoud afgezien van spreiding van beleggingsrendementen. Op lange termijn maakt dit sowieso geen verschil voor de uitkomsten.

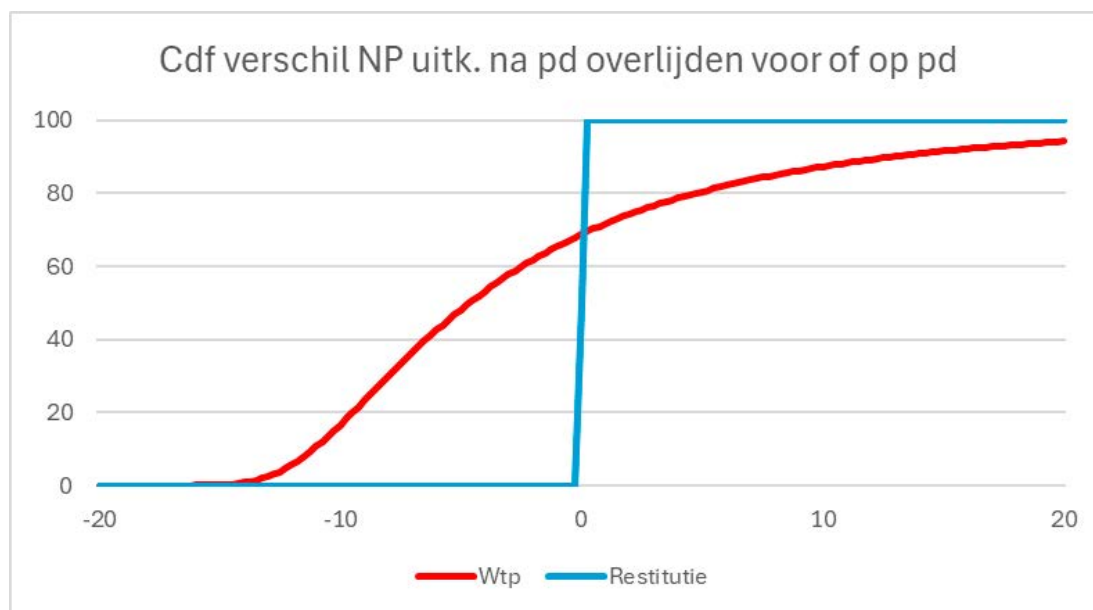
in de onderzochte restitutievariant de PP-opbouw ook (levenslang) uitkeert bij overlijden voor pensioendatum. Daarentegen is een kleiner deel op risicobasis verzekerd. Gemiddeld is in beide varianten de PP-uitkering vanaf pensioendatum gelijk aan €17.500 euro per jaar, maar door het beleggingsrisico is dat niet zeker. Bij overlijden vlak voor de pensioendatum is er in de Wtp-variant dus geen doorwerking van beleggingsrisico, terwijl dit in de restitutie-variant wel het geval is, zoals dit na pensioendatum het geval is in beide varianten.

Impact van jaar later overlijden

Uit de simulaties van bovenstaande gevallen volgt ook de impact van een jaar later overlijden (op pensioendatum, in plaats van één jaar ervoor). Het verschil in uitkeringshoogte voor die twee gevallen is – ook hier voor het geval van iemand die steeds werknemer was met een inkomen van €50.000 euro per jaar – weergegeven in figuur 2.3.

Figuur 2.3 laat zien dat in de Wtp-variant het verschil in PP-uitkering bij overlijden voor of na pensioendatum aanzienlijk kan zijn. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat bij overlijden rond pensioenleeftijd de (levenslange!) uitkering verandert van een percentage van het laatste inkomen naar een annuïteit die bekostigd wordt uit het beschikbare vermogen. Dat laatste wordt natuurlijk beïnvloed door de behaalde rendementen. De figuur laat zien dat in het onderzochte geval van iemand die steeds werknemer was met een inkomen van €50.000 per jaar – en dus een PP-uitkering van €25.000 per jaar bij overlijden voor pensioendatum – de kans op een meer dan €10.000 per jaar lagere uitkering (dus maximaal €15.000 per jaar) in geval van later overlijden ongeveer 16% bedraagt. De kans op een €10.000 hogere

Figuur 2.3: Cdf van verschil in PP-uitkering na pensioendatum in geval van overlijden jaar voor dan wel op pensioendatum, Wtp- en restitutievariant. Steeds werknemer geweest. Horizontale as in duizenden euro's per jaar, verticale as in procenten. Zie tekst voor verdere veronderstellingen.

uitkering (dus minimaal €35.000 per jaar) ligt in dezelfde orde van grootte. Merk daarbij op dat een jaar voor de pensioendatum vrijwel alle rendementen inmiddels gerealiseerd zijn, zodat de deelnemer weet welk scenario waarschijnlijk financieel aantrekkelijker is voor de nabestaande en dat de pensioendatum een keuzevariabele is voor de deelnemer.

In algemenere gevallen dan het hier onderzochte geval hangt het verschil in hoogte van de PP-uitkering bij overlijden voor of na de pensioendatum ook af van verschillen in arbeidsmarktstatus op het moment van overlijden (wel/niet werknemer) en van verschillen in inkomensverloop en in jaren waarin men werknemer was in de opbouwfase. Daarbij kunnen ook fluctuaties in premiepercentage, franchise en aftoppingsgrens over de tijd doorwerken. In de laatste paragraaf van dit paper benoemen we beleidsopties om dit fundamentele aansluitingsprobleem tussen de periode met risicodekking (overlijden in opbouwfase) en die met opgebouwde dekking (overlijden in uitkeringsfase) te adresseren. Een daarvan is om de PP-uitkering vanaf de voorziene pensioendatum van de inmiddels overleden deelnemer te baseren op de opgebouwde PP-dekking en niet op een risicoverzekering.

2.5 De voor- en nadelen voor het niveau van de uitkering van het mogelijk maken van restitutie

In paragraaf 2.3 hebben we gezien dat in de Wtp-variant (1) het verschil in de levenslange jaarlijkse PP-uitkering tussen overlijden net voor of net na de pensioendatum groot kan zijn, zelfs als alle verwachte rendementen precies behaald worden. Dat komt doordat in het eerste geval de uitkering niet afhangt van de arbeidshistorie en in het tweede geval wel. Paragraaf 2.4 laat zien dat ook als gevolg van onzekere beleggingsrendementen (2) het verschil groot kan zijn, zelfs voor mensen die levenslang werknemer waren met hetzelfde inkomen. Ook kan in de Wtp-variant (3) het verschil in de levenslange jaarlijkse PP-uitkering tussen overlijden vlak voor of na (onverzekerd) uitdiensttreden groot zijn. De restitutievariant elimineert de eerste twee verschillen vrijwel, en dempt het derde verschil. Vrijwillige voortzetting elimineert het derde verschil ook, maar ten koste van toekomstige OP en NP. Bovendien lijkt het een zeer moeilijke maar bepalende keuze voor de deelnemer om jaarlijks af te wegen om de NP-dekking voort te zetten of niet en daarbij de implicaties voor toekomstig OP en NP mee te wegen.

Het is hierbij van belang om op te merken dat bij de transitie de bestaande opgebouwde NP-rechten worden geëerbiedigd, ook in geval van overlijden voor de pensioendatum.³⁸ Dit impliceert dat kort na de transitie de genoemde effecten voor velen klein zullen zijn, omdat in eerdere jaren opgebouwde rechten worden geëerbiedigd (in feite een vorm van restitutie). De eerdergenoemde eigenschappen gelden als er geen overgangsrechten meer zijn. Voor

³⁸ Merk op dat hierdoor zogenoemde dubbele dekking kan ontstaan, waarbij een nabestaande in geval van overlijden van de deelnemer voor de pensioendatum zowel een uitkering op risicobasis ontvangt als een uitkering op basis van eerder opgebouwde rechten.

velen is dus tijd om deze eigenschappen van de Wtp te adresseren, als dat gewenst wordt. Merk daarbij wel op dat dit niet voor iedereen geldt en dat in geval van waardeoverdracht naar een ander pensioenfonds de opgebouwde rechten niet langer geëerbiedigd worden. Waardeoverdracht introduceert bezien vanuit adequate dekking van het NP dus een risico als men er later voor kiest geen werknemer meer te zijn.

Een voor de hand liggende beleidsoptie (al dan niet voor de langere termijn) is uiteraard om restitutie alsnog toe te staan in de Wtp.³⁹ Merk daarbij op dat het argument uit de wetsgeschiedenis dat voormalig werknemers zonder restitutie zelf voor een adequate PP-dekking zouden zorgen, strijdig lijkt met de academische literatuur over gedragseconomie.⁴⁰ Betoogd is wel dat uniformering ('geen werknemer, dan geen NP') voormalig deelnemers zou aanzetten tot extra verzekeren. Het hebben van enige PP-dekking (doordat er sprake is van restitutie en men een aantal jaren als werknemer gewerkt heeft) zou ertoe kunnen leiden dat mensen juist geen verdere stappen zetten om zich bij te verzekeren voor een adequatere NP-dekking. Ook dit lijkt ons geen zwaarwegend argument, mits de communicatie over vormgeving van het NP op orde is.

Een ander argument voor de huidige Wtp-vormgeving en tegen restitutie is de uniformering in de Wtp. Uniformering zou de uitlegbaarheid vergroten, zodat deelnemers beter bekend zijn met hun PP-dekking en het wellicht ontbreken daarvan. Deze uniformering geldt echter alleen voor de vormgeving van de PP-dekking in de Wtp.⁴¹ Binnen die uniforme vormgeving verschillen regelingen aanzienlijk, in termen van de hoogte van de dekking (percentage van het inkomen dat gedekt wordt en of er een vast bedrag is inbegrepen) en het uitkeringspatroon (of de PP-uitkering deels tijdelijk is tot de AOW-datum van de nabestaande). Deelnemers zouden dus ook in de huidige Wtp nog steeds alert moeten zijn op de precieze vormgeving van hun PP-dekking.

Inmiddels (februari 2026) denken het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de Pensioenfederatie naar verluidt na over coulanceregelingen voor schrijnende gevallen van nabestaanden van voormalig werknemers die op ongelukkige wijze niet of nauwelijks een NP-uitkering zullen ontvangen, terwijl zij onder de oude regelgeving wél aanspraak zouden hebben gehad op een uitkering. Op korte termijn lijkt zo'n regeling een nuttig instrument om dergelijke schrijnende gevallen op te lossen. Als oplossing voor de langere termijn lijkt het echter niet geschikt omdat er geen rechtszekerheid is voor de deelnemer en

39 Dan verdwijnen ook de effecten van dubbele dekking in de transitie, want door de restitutie worden bestaande rechten al geëerbiedigd.

40 Zie bijvoorbeeld de bekende waarschuwing van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid: *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid* | Rapport | WRR.

41 De hoogte van de PP-uitkering is bij overlijden voor pensioendatum gebaseerd op het laatstverdiende inkomen, en bij overlijden na pensioendatum op het opgebouwde OP.

daarmee de transparantie van het stelsel minder wordt. Ook bestaat er risico op willekeur, want was is een 'schrijnend geval'?

Een mogelijk bezwaar tegen het toestaan van restitutie kan – afhankelijk van de precieze vormgeving ⁴² – zijn dat uitvoerders niet of niet tijdig over de informatie beschikken of de voormalig deelnemer inmiddels elders werknemer is geworden. Dit zou gegevensuitwisseling tussen uitvoerders en het UWV vereisen. Uit de Kamerbrief over de stand van zaken bij vrijwillige voortzetting van het NP (17 december 2025) blijkt dat de wettelijke grondslag hiervoor bestaat. Pensioenuitvoerders ontvangen momenteel circa twee maanden na een mutatie (zoals indiensttreding bij een andere werkgever) de relevante gegevens van het UWV. Nog niet voor alle gegevens is geautomatiseerde gegevensuitwisseling evenwel mogelijk. Deze praktische bezwaren zouden nader gewogen moeten worden bij een nader vergelijkend onderzoek van verschillende subvarianten met restitutie.

Naast overwegingen ten aanzien van de hoogte van de uitkering zijn de kosten van belang om te kunnen overwegen of restitutie een aantrekkelijke variant is. De kostendekkende premie van een NP dekking met restitutie ligt uiteraard hoger dan zonder (zie ook paragraaf 3). Sociale partners zouden – als restitutie wordt toestaan – moeten afwegen in hoeverre de extra dekking opweegt tegen de extra kosten. Als voordeel van het toestaan van restitutie kan ook worden aangevoerd dat de ex ante herverdeling tussen cohorten erdoor wordt verkleind. Bovendien is er minder herverdeling tussen alleenstaanden en mensen met partner dan in de Wtp. Ook deze twee aspecten komen in paragraaf 3 aan de orde.

42 Er zijn verschillende subvarianten van restitutie mogelijk. Of die gegevensuitwisseling vereist is, hangt af van de precieze specificatie. Voor de subvariant die in dit paper is onderzocht, is er geen risicoverzekering die de restitutie-uitkering aanvult tot een percentage van het laatste inkomen (zoals wel in MNW22): hier is dus ook geen gegevensuitwisseling vereist.

3. De kosten van de PP-uitkering

3.1 Inleiding

In paragraaf 2 hebben we uitkeringspatronen geschetst voor de PP-verzekering met en zonder restitutie. In deze paragraaf analyseren we de bijbehorende kdp. Deze premie wordt steeds bepaald op individueel niveau op basis van leeftijd en partnerstatus.⁴³ Net als in paragraaf 2 kijken we in deze paragraaf naar een Wtp-overbruggingscontract (dus inclusief Anw-hiaatverzekering) en naar een restitutievariant die bestaat uit eenzelfde Anw-hiaatverzekering, een direct ingaande PP-uitkering aan de nabestaande, en een aanvulling tot bereikbaar pensioen, waardoor bij overlijden als werknemer voor de pensioendatum pensioen wordt toegekend alsof men met het huidige salaris (en deeltijdfactor) zou doorwerken tot de reguliere pensioendatum. Zonder beleggingsrisico is onder onze aannames de PP-uitkering per leeftijd indien verzekerd hetzelfde in de Wtp-variant en de restitutievariant.

De indeling van deze paragraaf is als volgt. In paragraaf 3.2 bepalen we de kdp per leeftijd, zowel voor PP-dekking in de Wtp als voor het geval met restitutie. In paragraaf 3.3 gaan we nader in op de ex ante herverdeling tussen leeftijdsgroepen in de beide varianten (ook wel aangeduid als kosten-solidariteit). In paragraaf 3.4 gaan we in op de ex ante herverdeling naar partnerstatus. De technische beschrijving hoe de kdp wordt bepaald en hoe deze gesplitst kan worden in kosten van opbouw en kosten van risicodekking, is te vinden in de appendix A.

3.2 Kostendeekkende PP-premie Wtp en restitutie

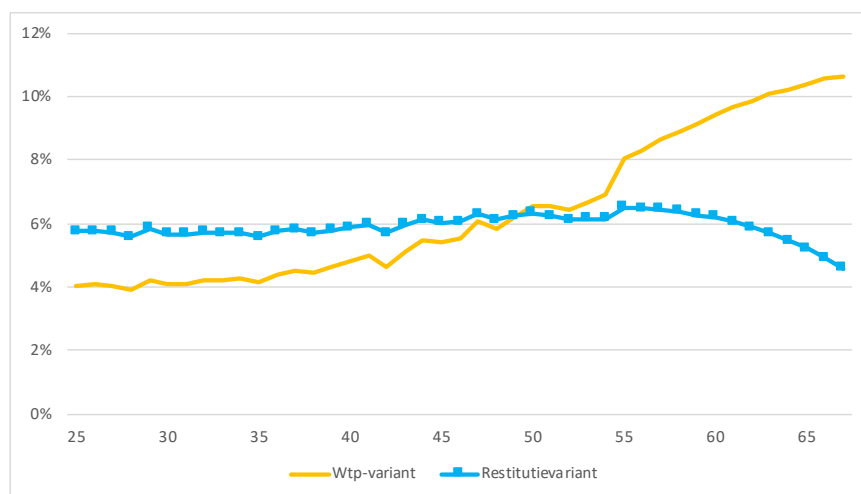
Figuur 3.1 toont de kdp per leeftijd voor de Wtp- en restitutievariant.⁴⁴ In figuur 3.2 zijn deze kdp's uitgesplitst naar de afzonderlijke componenten. De kdp is uitgedrukt als percentage van de pensioengrondslag, dus loon minus franchise. De kdp's variëren van 4,0% tot wel 10,6%. Op het eerste gezicht ogen deze PP-premies misschien hoog. Bedenk daarbij dat hier (anders dan doorgaans in werkelijkheid door sociale partners is afgesproken⁴⁵) is uitgegaan

43 Onder dezelfde veronderstellingen als eerder, zoals uniseks sterftekansen en dezelfde leeftijd voor deelnemer en partner.

44 Met name voor de restitutievariant is relevant dat aangenomen is dat een werknemer hetzelfde (reële) loon verdient vanaf 25-jarige leeftijd tot AOW-leeftijd (net als in MNW22). Met een premie-inleg die stijgt met de leeftijd zijn er twee extra effecten bij een toenemende leeftijd. Ten eerste wordt de (premie)grondslag groter ten opzichte van de franchise en loon. Dit verlaagt het premiepercentage (in termen van premiegrondslag) voor componenten waarbij de NP-uitkering wordt uitgedrukt in de franchise of het loon (F en L in tabel A.1 en A.2). Ten tweede is de NP-uitkering uit restitutie lager ten opzichte van het huidige loon. Het premiepercentage van de NP-risicoverzekering is dus juist hoger ($L - P$ en $(aP + F)^*$ in tabel A.1 en A.2). Dit tweede effect speelt alleen bij de restitutievariant.

45 Zie Kamerbrief Voortgangsrapportage monitoring Wet toekomst pensioenen - winter 2025 | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl Wintermonitor, januari 2025, paragraaf 3.2.7.

Figuur 3.1: Kdp (% pensioengrondslag). Aannames als in eerdere figuren.

van het fiscaal maximale PP van 50% van het laatste salaris.⁴⁶ Een lager PP-percentage leidt uiteraard tot een navenant lagere kdp.

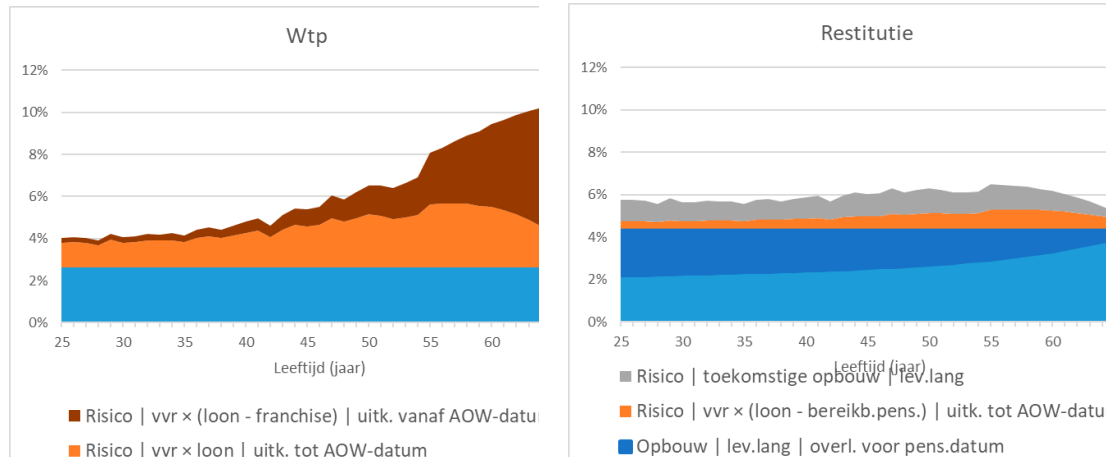
In paragraaf 3.3 gaan we in op de implicaties van figuur 3.1 voor de ex ante herverdeling tussen leeftijdsgroepen. Allereerst gaan we nu in op de verschillen in kdp tussen de Wtp- en restitutievariant. Daartoe is het belangrijk allereerst op te merken dat voor wie tot de pensioendatum altijd een baan heeft en steeds een partner, de contante waarde van de over het leven te betalen kostendeekkende PP-premies in beide varianten hetzelfde is (5,9% van de grondslag). Dit volgt ook uit de identieke verwachte PP-uitkeringen. Wel verschilt de kdp per leeftijdsjaar (figuur 3.1 en 3.2), omdat de PP-opbouw in de restitutievariant eerder uitkeert. Bij voortijdig overlijden zijn er namelijk toekomstige risicoverzekeringen betaald voor overlijden tot AOW-datum (donkerblauwe vlak in figuur 3.2). Dat is niet het geval in de Wtp-variant.⁴⁷

Figuur 3.3 geeft de contante waarde weer van alle premies voor het geval een deelnemer werknemer is tot een bepaalde leeftijd en daarna niet meer. De figuur geeft voor iedere mogelijke leeftijd van baanverlies het verschil in de contante waarde van de kdp ten opzichte van de jaarlijkse grondslag voor de Wtp- en restitutievariant. Zoals eerder aangegeven zijn de contante waardes van beide varianten gelijk voor een deelnemer die tot de AOW-datum steeds werknemer is. Voor deelnemers die slechts een aantal jaren werknemer zijn, ligt de kdp hoger in de restitutievariant dan in de Wtp-variant, omdat de premiedruk op

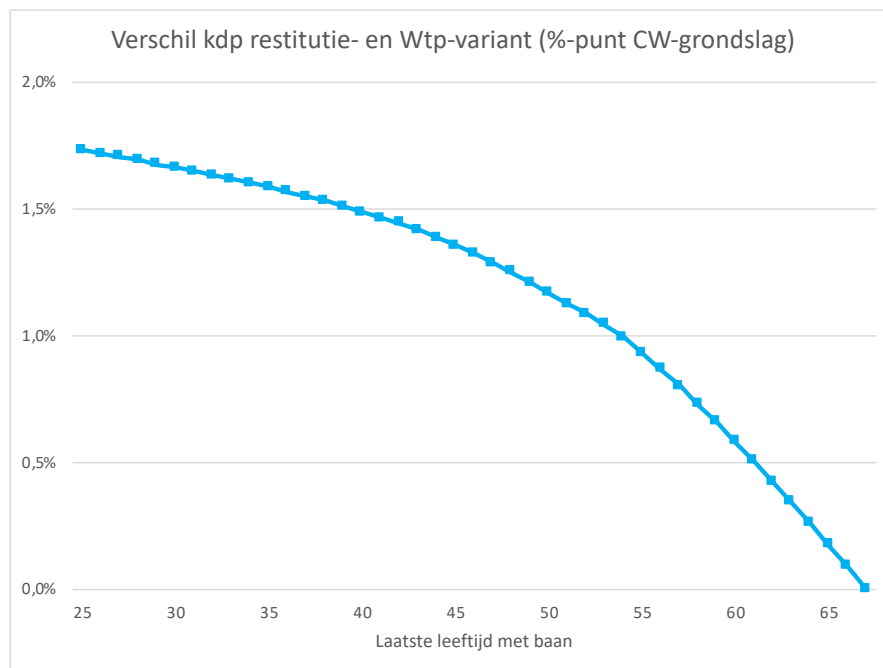
⁴⁶ Ook is aangenomen dat er een baan en partner is, zodat de kdp bestaat uit NP-opbouw en NP-risicoverzekering(en). Voor deelnemers zonder partner bestaat de kdp uitsluitend uit NP-opbouw (die op pensioendatum uitruilbaar is voor OP-opbouw) en niet uit een NP-risicoverzekering. NP-risicoverzekeringen keren namelijk niet uit bij overlijden zonder partner, en zijn dus kosteloos voor deelnemers zonder partner. De kdp is ook gelijk aan nul voor wie niet valt onder een NP-regeling (bijvoorbeeld zonder baan en zonder voortzetting uit eerder dienstverband).

⁴⁷ De volledige NP-opbouw blijft in beide varianten behouden als iemand geen premiebetaler (werknemer) meer is. De kdp is dus onafhankelijk van iemands toekomstige loopbaanontwikkelingen.

Figuur 3.2: Kdp (% pensioengrondslag), uitgesplitst naar componenten. Wtp-variant (links) en restitutievariant (rechts). Risicodekking van toekomstige opbouw (grijs) betreft de aanvulling tot bereikbaar pensioen. Aannames als in eerdere figuren.

Figuur 3.3: Contante waarde van de kdp, exclusief PP-opbouw overlijden na pensioendatum (% contante waarde pensioengrondslag), verschil ten opzichte van Wtp-variant. Tot bepaalde leeftijd werknemer.

jongere leeftijd hoger is en op latere leeftijd juist lager (figuur 3.1). Voor iemand die al vroeg stopt als werknemer (zeg voor zijn of haar 30e), kost de (direct ingaande) restitutie 1,7% van de contante waarde van de grondslag. Merk daarbij op dat de meerkosten in euro's vrij klein zijn bij snelle uitdiensttreding, omdat de contante waarde van de grondslag vrij klein is bij een korte baanduur. Daarbij hoort uiteraard dat ook de PP-uitkering bij overlijden laag is met restitutie, maar hoger dan de Wtp-variant waar er geen PP-uitkering is na uitdiensttreding. Bij (permanent) baanverlies halverwege de loopbaan zijn de meerkosten van restitutie 1,3% van de (grotere) grondslag. Voor degene die 30 jaar gewerkt heeft, is de extra kdp

ongeveer 1%-punt van de pensioengrondslag. In die gevallen is er dus ook na uitdiensttreding altijd een PP-dekking. Halverwege de loopbaan bedraagt deze PP-uitkering 27% van de grondslag; bij werknemers tot 55 jaar is dat 37% (niet weergegeven). Ter vergelijking: in de Wtp-variant is er pas weer een PP-dekking als de ex-werknemer de pensioendatum bereikt.⁴⁸

Gezien figuur 3.1. hangt voor een collectief de extra PP-kdp van de restitutievariant in plaats van de Wtp-variant uiteraard af van het deelnemersbestand. In geval van zeer jonge werknemers die al snel geen werknemer meer zijn, kunnen de extra kosten meer dan 1% van de grondslagen bedragen. In het in veel gevallen realistischer geval waarin de meeste werknemers ouder zijn en al vele jaren werknemer zijn, zullen de extra kosten lager liggen. Voor bijna-gepensioneerden is het mislopen van een PP-uitkering bij overlijden voor de pensioenleeftijd als men geen werknemer meer is, wellicht het meest schrijnend. Dit betreft ook een grotere groep. Relevant is daarom ook dat de benodigde PP premie-inleg door het bieden van restitutie aan de oudste werknemers (zeg vanaf 62 jaar) met minder dan 0,5%⁴⁹ stijgt.

3.3 Herverdeling naar leeftijd

Een belangrijk resultaat uit figuur 3.1 is ook dat het leeftijdsverloop van de kdp's verschilt tussen de Wtp- en restitutievariant. In de Wtp-variant zien we een duidelijk sterkere leeftijdsafhankelijkheid dan in geval van restitutie. De verklaring is dat de kostprijs van PP-risicoverzekeringen – die een relatief groot onderdeel zijn in de Wtp-variant (zie figuur 3.2) – sterk oploopt met de leeftijd, vanwege de toenemende overlijdenskans. De kortere resterende levensverwachting biedt weinig tegenwicht daartegen.

Individuele verschillen in de kdp leiden tot zogenoemde ex ante herverdeling (ook wel aangeduid als kostensolidariteit) tussen deelnemers, wanneer de feitelijke PP-premie afwijkt van de individuele kdp. Met een uniforme *feitelijke* PP-premie⁵⁰ (of tenminste een leeftijdsonafhankelijk werknemersdeel⁵¹) wentelen deelnemers met een hoge kdp de meerkosten af op deelnemers met een lage kdp. In hoeverre dit gebeurt, hangt dus af van de verschillen

48 Halverwege de loopbaan is de NP-opbouw 3,5%-punt van de grondslag (13%) hoger met de Wtp-variant dan met restitutie. De kostprijs hiervan bedraagt 0,3% van de grondslag (wederom in termen van contante waarden). Hierdoor is in figuur 3.3 het kdp-verschil tussen de restitutie- en Wtp-variant halverwege de loopbaan per saldo 1,3% (= 1,6% – 0,3%).

49 De figuur laat zien dat de kosten 0,5% zouden zijn als men vanaf 25-jarige tot 62-jarige leeftijd werknemer is. In werkelijkheid zal dat slechts een deel van die werknemers zijn waardoor de extra kosten lager liggen.

50 Verplichtgestelde bedrijfstakfondsen moeten iedere deelnemer dezelfde premie in rekening brengen (art.17 Pw) om concurrentie tussen werkgevers op pensioenvoorzieningen te voorkomen (MvT 2022, p.22). De meeste deelnemers vallen dus onder een regeling met een uniforme feitelijke NP-premie.

51 Bij fondsen met meerdere aangesloten werkgevers (bedrijfstakpensioenfondsen) kan ook het werkgeversdeel uniform zijn. In de premie-inleg is er dan herverdeling tussen werkgevers met een jonger en ouder werknemersbestand.

in kdp tussen groepen deelnemers. Bij de totstandkoming van de Wtp is er veel nadruk geweest op de wens om (ex ante) herverdeling te voorkomen. Een argument was dat herverdeling (die bijvoorbeeld tussen jong en oud aanwezig is in het Ftk door de doorsneesystematiek, MvT 2022) afbreuk kan doen aan het draagvlak voor pensioenopbouw. Daarbij werd vaak verwezen naar het OP, maar hetzelfde argument lijkt ook te gelden voor het PP in de Wtp (figuur 3.1). In deze paragraaf kijken we daarom naar herverdeling tussen groepen deelnemers naar leeftijd. In paragraaf 3.4 gaan we in op verschillen in partnerstatus.

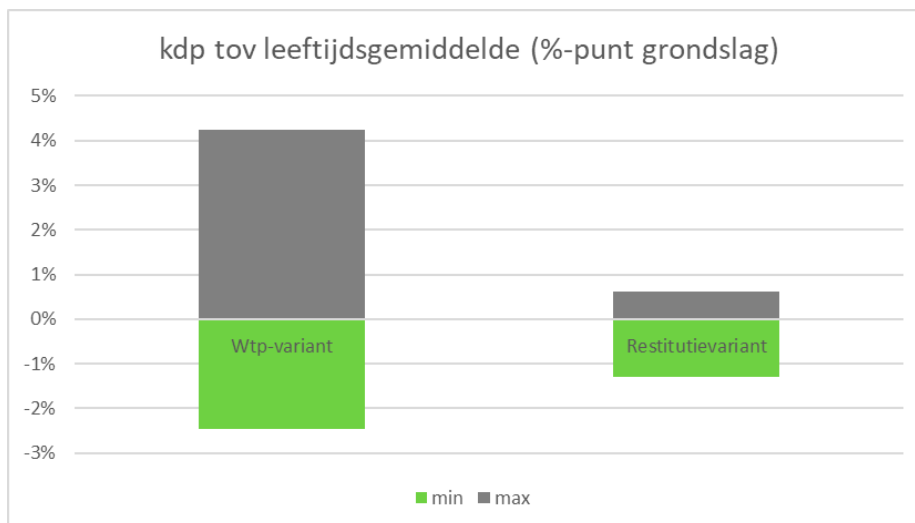
Figuur 3.1 en 3.2 laten zien dat de kdp voor de (fiscaal maximale) Wtp-variant varieert van zo'n 4% voor jongere werknemers tot meer dan 10% voor oudere werknemers. Voor de restitutievariant is het maximale verschil in kdp naar leeftijd beduidend kleiner, namelijk bijna 2%. De herverdeling naar leeftijd als een uniforme (dus leeftijdsafhankelijke) premie is dus kleiner voor de restitutievariant dan voor de Wtp-variant (zie weer figuur 3.1).

De onderliggende oorzaak van de beperktere leeftijdsafhankelijkheid van de kdp in geval van restitutie is dat de PP-opbouw een relatief belangrijk onderdeel van de PP-kostprijs is van de kdp in de restitutievariant (figuur 3.2). Dit maakt – vergeleken met de Wtp-variant – de restitutievariant duurder voor jongeren en goedkoper voor ouderen. PP-opbouw is namelijk te beschouwen als een bundel extra risicoverzekeringen die uitkeert in geval van overlijden nu of in de toekomst. Dit is duur voor jongeren, omdat zij vooruitbetalen voor een PP-dekking gedurende hun nog lange verwachte toekomst. Voor oudere werknemers is dit juist relatief goedkoop, omdat een deel van de premie al was vooruitbetaald betaald als jongere. Een goedkopere risicoverzekering volstaat dan dus voor ouderen om op dezelfde totale PP-uitkering te komen als in de Wtp-variant. Per saldo is de kdp in mindere mate leeftijdsafhankelijk met de restitutievariant dan met de Wtp-variant. Daardoor is er met de restitutievariant minder herverdeling tussen leeftijdsgroepen.

In de Wtp-variant loopt de herverdeling naar leeftijd van jong naar oud, omdat de kdp oploopt met de leeftijd. Het maximale verschil tussen jong en oud bedraagt in onze modellering 6,7% van de grondslag (zie figuur 3.1 en figuur 3.4), waarbij de kdp van jongeren 2,5% onder het leeftijdsgemiddelde is en die van ouderen 4,2% boven dit gemiddelde.⁵² De herverdeling kan dus aanzienlijk zijn, zoals ook het geval is voor de herverdeling in bestaande uitkeringsovereenkomsten als gevolg van de doorsneesystematiek. In de restitutievariant is de kdp-curve vlakker, en daarmee de herverdeling naar leeftijd beperkter. Het maximale verschil tussen jong en oud bedraagt 1,9% van de grondslag. De kdp van jongeren ligt daarbij 0,2%-punt onder het leeftijdsgemiddelde, van 55-jarigen +0,6%-punt erboven en die van de alleroudsten juist 1,3%-punt eronder. Bij deze herverdeling

52 Deze leeftijdsverschillen komen uitsluitend door NP-risicopremies, omdat NP-opbouwpremies in iedere NP-variant leeftijdsafhankelijk zijn. De leeftijdsgemiddelde kdp is de kdp van een fonds met een uniforme leeftijdsverdeling over alle werkenden.

Figuur 3.4: Herverdeling naar leeftijd. Op basis van maximale verschil per leeftijd. Nullijn correspondeert met ongewogen gemiddelde kdp over alle leeftijden. Aannames als in eerdere figuren.

veronderstellen we andermaal fiscaal maximale PP-dekking. Met een lagere PP-dekking is de herverdeling proportioneel kleiner.

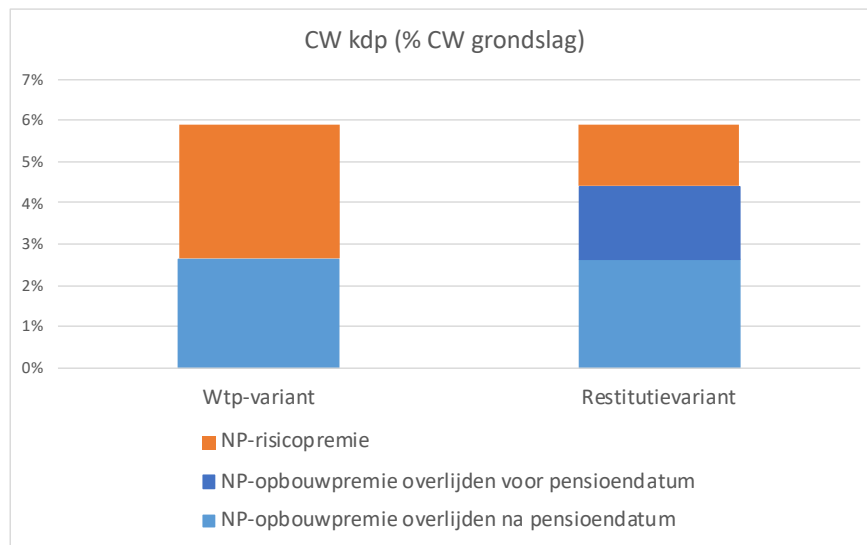
3.4 Herverdeling naar partnerstatus

De herverdeling naar partnerstatus is de herverdeling tussen deelnemers met en zonder partner als gevolg van een uniforme premie, ongeacht de partnerstatus. Deze herverdeling wordt bepaald door het deel van de PP-premie waaraan alleenstaanden *geen* rechten kunnen ontlenden en de mensen met partner wel. Alleenstaanden kunnen wel rechten ontlenden aan premies voor PP-opbouw die uitkeert bij overlijden na pensioendatum, want die uitkering is op de pensioendatum uit te ruilen naar een hogere OP-uitkering. Dit betreft het deel van de PP-opbouwpremies die uitkeren bij overlijden na pensioendatum. Met andere woorden: de herverdeling naar partnerstatus wordt bepaald door de (kostendekkende) PP-risicopremie, en het deel van de PP-opbouwpremie dat uitkeert bij overlijden voor pensioendatum.

Figuur 3.5 toont een decompositie van de contante waarde van de kostendekkende PP-premie ten opzichte van de contante waarde van de grondslag. De samenstelling van de herverdelende kdp verschilt tussen de beide PP-varianten. Bij de Wtp-variant gaat het uitsluitend om PP-risicopremies, terwijl het bij restitutie ook gaat om PP-opbouwpremies die uitkeren bij overlijden voor pensioendatum.⁵³ In beide PP-varianten is de kdp hetzelfde bij een volledige loopbaan (5,9% van de grondslag, zie ook paragraaf 3.2), wat volgt uit de identieke PP-uitkeringen. Dit geldt ook voor de component PP-opbouw bij overlijden na

⁵³ Voor de eenvoud concentreren we ons op deelnemers die gedurende de gehele opbouwperiode dezelfde partnerstatus hebben.

Figuur 3.5: Contante waarde kdp (% CW grondslag). Aannames als in eerdere figuren.

pensioendatum (figuur 3.5, lichtblauwe vlak). Voor deze component zijn bij een volledige loopbaan de PP-uitkeringen namelijk identiek in beide varianten, en dus ook de kdp van de PP-opbouw bij overlijden na pensioendatum. De kdp van de overige componenten (PP-opbouw bij overlijden voor pensioendatum en de PP-risicopremie) moet daardoor ook voor beide varianten bij elkaar hetzelfde zijn (figuur 3.5, oranje en donkerblauwe vlak). Deze componenten bepalen de herverdeling tussen deelnemers met en zonder partner.⁵⁴ De herverdeling van deelnemers zonder ooit een partner naar deelnemers die in elk van de werkzame jaren een partner hebben, bedraagt dus in beide varianten ongeveer 3% van de pensioengrondslag.

⁵⁴ De contante waarden in figuur 3.5 zijn gewogen naar overlevingskansen en met een discontovoet gelijk aan het meetkundig gemiddelde rendement (1,5% per jaar).

4. Conclusie en beleidsopties

In dit paper hebben we de eigenschappen geanalyseerd van een PP-regeling conform de Wtp en een alternatief op basis van restitutie. Daarbij hebben we een aantal effecten in een gestileerde setting gekwantificeerd.

Het paper laat zien dat in de Wtp-variant (1) het verschil in de levenslange jaarlijkse PP-uitkering tussen overlijden net voor of net na de pensioendatum groot kan zijn vanwege de afhankelijkheid van de arbeidshistorie, zelfs als alle verwachte rendementen precies behaald worden. Ook kan (2) dat verschil groot zijn als gevolg van onzekere beleggingsrendementen, zelfs voor mensen die levenslang werknemer waren met hetzelfde inkomen. Verder kan in de Wtp-variant (3) het verschil in de levenslange jaarlijkse PP-uitkering tussen overlijden vlak voor of na (onverzekerd) uitdiensttreden groot zijn. De restitutievariant elimineert de eerste twee verschillen vrijwel en dempt het derde verschil. Doordat bij de transitie opgebouwde NP-rechten worden geëerbiedigd, ook in geval van overlijden voor de pensioendatum, zullen deze effecten in de eerste jaren na transitie wel kleiner zijn. Daar staat tegenover dat in die jaren sprake is van dubbele dekking.

Uit de gestileerde analyse blijkt voorts dat de PP-premie die vereist is voor restitutie niet veel hoger is dan die voor de Wtp-variant. Ook vinden we dat restitutie ertoe leidt dat de herverdeling van jonge naar oudere deelnemers die volgt uit een uniforme (leeftijdsonafhankelijke) PP-premie, vrijwel vervalst. De herverdeling tussen mensen met en zonder partner is vergelijkbaar in de Wtp-variant en de restitutievariant.

Het paper benoemt een aantal beleidsopties om de geïdentificeerde eigenschappen van de Wtp-variant te adresseren. De eerste beleidsoptie is uiteraard om restitutie alsnog toe te staan in de Wtp. Merk daarbij op dat het argument uit de wetsgeschiedenis dat voormalig werknemers zonder restitutie zelf voor een adequate PP-dekking zouden zorgen, strijdig lijkt met de academische literatuur. Een tweede optie is om de pensioenleeftijd in de overgang van risicobasis naar opbouwbasis te vervangen door de (niet te kiezen) AOW-leeftijd, om calculerend gedrag voor te zijn. De afhankelijkheid van de PP-uitkering van de precieze datum van overlijden wordt daardoor evenwel niet anders, en het is de vraag of dan mensen met vroegpensioen tot hun AOW-leeftijd PP-risicopremies moeten betalen om hun risico-dekking te behouden. Als derde optie valt te overwegen om voortzetting van uitsluitend de PP-verzekering voor overlijden voor de pensioendatum met premiebetaling door de deelnemer zelf mogelijk te maken. Tenslotte (optie 4) kan de afhankelijkheid van de PP-uitkering voor de precieze overlijdensdatum worden teruggebracht door de PP-uitkering na pensioenleeftijd ook in geval van overlijden van de deelnemer voor de pensioenleeftijd te baseren op de PP-opbouw. Daardoor wordt ook beter aangesloten op de hoogte van de OP-uitkering.

Appendix A: Technische verantwoording

De veronderstellingen bij de berekeningen in de hoofdtekst:

- Werknemer heeft steeds een inkomen van € 50.000 per jaar.
- Franchise bedraagt € 15.000 per jaar.
- NP-risicoverzekering en NP-opbouw beide fiscaal maximaal (50% van resp. pensioengevend loon en pensioengrondslag).
- Geen voortzetting van de NP-verzekering na uitdiensttreding, tenzij anders vermeld.
- Deelnemer en partner even oud.
- Unisex sterfttekansen: 50%/50% man/vrouw op 25-jarige leeftijd, daarna geleidelijk iets meer vrouwen door verschillen in sterfttekans.
- Reële disconteringsvoet 1,5%.⁵⁵

Tenzij anders vermeld veronderstellen we voor elke deelnemer jonger dan de AOW-leeftijd (i) fulltime dienstverband en (ii) partner. De werk- en partnerstatus zijn dus beide deterministisch tot de AOW-leeftijd.

Om de kdp te bepalen, is het nuttig om de PP-varianten op te splitsen in een aantal componenten. Tabel A.1 geeft in schematische vorm de uitkeringsgrondslag weer voor de twee PP-varianten, uitgesplitst naar overlijdensleeftijd en PP-uitkeringsperiode. Belangrijk is daarbij dat de Wtp-dekking in geval van overlijden voor de pensioendatum alleen uitkeert als er risicodekking is. Dit wordt aangeduid met een *. Bij de restitutievariant geldt dit alleen voor de Anw-hiaatverzekering (met uitkeringsgrondslag F) en aanvulling naar bereikbaar pensioen (aP), want de bestaande PP-opbouw (P) keert ook uit aan voormalig werknemers.

In geval van deterministische rendementen geldt dat de som van de franchise, de opgebouwde PP-uitkering en de aanvulling naar bereikbaar pensioen gelijk is aan het laatstverdiende loon (in de notatie van tabel A.1 dus $F + P + aP = L$). Omdat de vervangingsratio

Tabel A.1: Uitkeringsgrondslag per PP-variant.

Overlijdensgebeurtenis		PP-uitkeringsperiode	PP-variant	
			Wtp	Restitutie
1	Voor pensioendatum	Tot AOW-datum partner	L*	P + (aP + F)*
2		Vanaf AOW-datum partner	(L - F)*	P + aP*
3	Vanaf pensioendatum	Levenslang	P	P

F = franchise, L = laatstverdiende loon, P = pensioengrondslag opgebouwde PP-uitkering, aP = pensioengrondslag verwachte toekomstige bijkomende PP-opbouw (aanvulling naar bereikbaar PP).

In de berekeningen zijn alle vervangingsratio's gelijk aan 50% van de uitkeringsgrondslag.

* = op risicobasis, dus alleen bij overlijden als premiebetaler

⁵⁵ Anders gezegd: we veronderstellen dat het verwacht reëel rendement op het beleggingsbeleid 1,5% is en dat als dit verwachte rendement gerealiseerd wordt, de ambitie van de regeling precies wordt waargemaakt.

Tabel A.2: PP-componenten van Wtp- en restitutievariant. Zie tabel A.1 voor definitie. De * is hier achterwege gelaten, omdat kdp's per definitie alleen van toepassing zijn op premiebetalers.

PP-type	Bij overlijden	PP-uitkeringsperiode	PP-variant	
			Wtp	Restitutie
1	Opbouw	Tot AOW-datum partner		P
2		Vanaf AOW-datum partner		P
3		Levenslang	P	P
4	Risico	Tot AOW-datum partner	L	F + aP
5		Vanaf AOW-datum partner	L - F	aP

van PP-opbouw en PP-risicodekking beide ook hier 50% zijn, is de PP-uitkering in tabel A.1 in geval van verzekerd overlijden hetzelfde in beide varianten.⁵⁶ Dit geldt dus niet bij overlijden voor pensioendatum als (onverzekerd) niet-werknemer. De uitkeringscomponenten die zijn aangegeven met een * keren dan niet uit, waardoor er in de Wtp-variant geen PP-uitkering is en in de restitutie wel. Deze laatste is dan overigens lager dan bij overlijden als werkende. Om de effecten van verschillen in vormgeving op de kdp goed te kunnen duiden, is het zinvol om de PP-varianten op te splitsen in een aantal componenten (tabel A.2). De kdp van een PP-variant is de som van de kdp van de componenten.

Voor iedere PP-component wordt de kdp als volgt bepaald per PP-type en leeftijdsjaar:

- Opbouw: PP-opbouw geeft levenslang recht op een (direct ingaande) PP-uitkering,⁵⁷ ongeacht of men premiebetaler is bij overlijden. Voor de kdp van het PP-opbouwdeel dat uitkeert bij overlijden na pensioendatum maakt het niet uit of men een partner heeft, omdat PP-opbouw op pensioendatum is uit te ruilen voor OP-opbouw.⁵⁸

De hoogte van de kdp van de PP-opbouw wordt bepaald door de volgende gebruikelijke aannames:

- (i) Geambieerde verwachte (cumulatieve) PP-opbouw op AOW-datum, onder aanname 'altijd baan en constant loon'.

⁵⁶ Met stochastische rendementen is de NP-opbouw (P) stochastisch, waardoor niet per se geldt $F + P + aP = L$. De uitkeringspatronen van de NP-varianten verschillen dan bij overlijden voor pensioendatum (paragraaf 2). Voor de kdp maakt dit geen groot verschil, want deze is gebaseerd op de geambieerde NP-opbouw en vervangingsratio van NP-risicodekking. De uitzondering is als het bereikbaar NP-pensioen ($P + aP$) hoger is dan de vervangingsratio van het laatstverdiende loon (L). In de restitutievariant moet de aanvulling $(L - (P + aP))^*$ tot het Wtp-niveau conceptueel gezien niet-negatief zijn, waardoor de NP-uitkering in deze variant gebaseerd is op $\max(L, P + aP)$ in plaats van L (zoals in de Wtp-variant). Dit principe geldt ook als de vervangingsratio van de NP-risicoverzekering verschilt van die van NP-opbouw.

⁵⁷ Bestaande NP- en OP-opbouw kan uiteraard wijzigen door beleggingsresultaten. De doorwerking van beleggingsrisico op de NP-uitkering is in paragraaf 2.4 besproken. Verder kan afhankelijk van de precieze vormgeving (risicoafdekking) in de pensioenregeling de bestaande opbouw in termen van NP-uitkering wijzigen door rentewijzigingen en herzieningen van sterftetafels.

⁵⁸ Art. 61 Pw. Andersom is OP-opbouw ook uitruikbaar voor NP-opbouw, mits de NP-uitkering na de uitruil maximaal 70% van de OP-uitkering bedraagt. Waar nodig is in de kdp-berekeningen aangenomen dat de NP-uitkering uit NP-opbouw gelijk is aan het maximum van 70% OP-uitkering uit OP-opbouw. Deze verhouding komt overeen met de NP/OP-verhouding in veel huidige uitkeringsregelingen.

(ii) Leeftijdsonafhankelijke kdp voor PP-opbouw.⁵⁹

(iii) PP-uitkering onafhankelijk van overlijdensleeftijd (door omzetting in latente annuïteit).⁶⁰

Er is dus aangenomen dat de geambieerde PP-opbouw wordt vastgesteld op basis van een loopbaan zonder onderbrekingen en een bepaald rendement. Er vindt bijvoorbeeld geen aanpassing plaats in de kdp van PP-opbouw als rendementen (en daarmee tussen-tijdse PP-opbouw) blijken tegen te vallen gedurende het werkzame leven.

- Risico: dit is een verzekering die alleen uitkeert bij overlijden als premiebetaler. De kdp van deze component is de overlijdenskans maal de contante waarde⁶¹ van de PP-uitkering in geval van overlijden. Voor alleenstaanden is deze contante waarde per definitie gelijk aan nul.

De afleiding van de kdp per component is nu als volgt:

Definieer:

- $q_{a+\tau|a}$ Sterftekans deelnemer op leeftijd $a+\tau$, gegeven bereiken leeftijd a .
- $P_{a+\tau|a}$ Kans bereiken leeftijd $a+\tau$, gegeven dat leeftijd a is bereikt.
- r_τ Discontovoet horizon τ op jaarbasis (indien reële discontovoet, dan verminderd met verwachte toekomstige inflatie).
- $c_{(a,m,M),(a',m',M')}$ kostprijs voor één euro PP-uitkering per jaar (accenten geven partner-variabelen weer):
 - Gemeten op leeftijd a en partnerleeftijd a'
 - Dekking bij overlijden tussen periode m en M (huidige periode 0)
 - Bij overlijden in periode $\tau \leq M'$: uitkering vanaf periode $\max(\tau, m')$ tot en met M' .

Er geldt

$$c_{a,m,M} := c\left(\begin{matrix} a & m & M \\ a' & m' & M' \end{matrix}\right) = \sum_{\tau=m}^M q_{a+\tau|a} \sum_{\tau'=\max(\tau, m')}^{M'} \frac{P'_{a'+\tau'|a'}}{(1+r_{\tau'})^{\tau'}}$$

pg_a Premiegrondslag op leeftijd a (euro per jaar)

ug_a Uitkeringsgrondslag op leeftijd a (euro per jaar)

kdp_a Kostendeckende premie op leeftijd a (% van premiegrondslag)

t Beoogde hoogte PP-uitkering (% van uitkeringsgrondslag)

⁵⁹ Deze restrictie sluit aan bij art. 17 lid 1 Pw.

⁶⁰ Deze aanname impliceert onder andere dat de NP-uitkering van een niet-werknemer onafhankelijk is van overlijden vlak voor of vlak na pensioendatum.

⁶¹ Alle contante waarden zijn bepaald met een reële discontovoet van 1,5% per jaar en de unisex overlevingskansen van de deelnemer en partner.

In de varianten zijn drie PP-basistypen:

- 1) PP-risicoverzekering ter vervanging van huidig inkomen.
- 2) PP-opbouw ter vervanging van OP-opbouw.
- 3) PP-risicoverzekering ter vervanging van toekomstige PP-opbouw.

Voor ieder PP-basistype voldoet het kdp-percentage p_a voor leeftijdsjaren $a \in A$ aan de identiteit 'totaal ingekochte PP-uitkering = beoogde bedrag PP-uitkering':

$$\sum_{a \in A} \frac{kdp_a p g_a}{c_{a,m,M}} = \frac{t}{|A|} \sum_{a \in A} u g_a$$

waarbij $|A|$ het aantal leeftijdsjaren in A .

Per PP-basistype betekent dit:

- 1) PP-risicoverzekering ter vervanging van huidig inkomen:

Voor een PP-risicoverzekering geldt op iedere afzonderlijke leeftijd $A=\{a\}$:

$$kdp_a^{\text{ris}} = c_{a,m,M} t \frac{u g_a}{p g_a}$$

Met dezelfde premie- en uitkeringsgrondslag ($p g_a = u g_a$, eventueel zonder aftrek van franchise, zoals in Wtp-variant) resteert $kdp_a^{\text{ris}} = c_{a,m,M} t$.

Vanwege $m=M=m'=0$ is de kostprijs van PP-risicoverzekeringen

$$c^{\text{ris}} := c \begin{pmatrix} a & 0 & 0 \\ a' & 0 & M' \end{pmatrix} = q_a | a \sum_{\tau'=0}^{M'} \frac{P'_{a'+\tau'|a'}}{(1+r_{\tau'})^{\tau'}}$$

- 2) (Vlakke) PP-opbouw ter vervanging van OP-opbouw:

Neem aan:

- a. Voor iedere werkzame leeftijd is een inschatting van de (reële) pensioengrondslag, dus 'loon - deeltijdfactor $\times$ voltijdf franchise' per leeftijd. Uiteraard geldt dit ook voor de sterftekans van alle leeftijden.
- b. Het PP-opbouwpremiepercentage is leeftijdsonafhankelijk ('vlak'). Dit is in lijn met de fiscale premiebegrenzing van de PP-opbouwpremie. Deze premiegrens is voor iedere leeftijd hetzelfde (als % van pensioengrondslag) en wordt berekend met de aanname van een vlak loonprofiel.⁶²

⁶² Wet LB 1964 art. 18a. In sommige omstandigheden is een hogere premie toegestaan, zie Wet LB 1964 art. 38c-t. Een voorbeeld hiervan zijn regelingen met een progressieve premie voor 1 juli 2023, waar bij de invoering van de Wtp is gekozen voor de eerbiedigende werking voor bestaande deelnemers (art. 38r).

Met een leeftijdsonafhankelijk PP-opbouwpremiepercentage ($kdp_a^{\text{opb}} = kdp^{\text{opb}}$) geldt:

$$kdp^{\text{opb}} = \frac{t \sum_{a \in A_{\text{opb}}} ug_a}{|A_{\text{opb}}| \sum_{a \in A_{\text{opb}}} \frac{pg_a}{c_{a,m,M}}}$$

Met een levenslange PP-dekking en levenslange PP-uitkering ($M=M'=\infty$)

$$c^{\text{opb}} := c \left(\begin{matrix} a & m & \infty \\ a' & m' & \infty \end{matrix} \right) = \sum_{\tau=m}^{\infty} q_{a+\tau|a} \sum_{\tau'=\max(\tau,m')}^{\infty} \frac{P'_{a'+\tau'|a'}}{(1+r_{\tau'})^{\tau'}}$$

De kostprijs c^{opb} van PP-opbouw is dus de som van verdisconteerde kostprijzen c^{ris} van een bundel (met periode τ uitgestelde) PP-risicoverzekeringen. Inderdaad is een euro PP-opbouw te interpreteren als een bundel PP-risicoverzekeringen, die ieder op een verschillende sterfteleeftijd het overlijdensrisico dekt ter waarde van één euro. De sterfte- en overlevingskansen zijn daarbij conditioneel voor het bereiken van de huidige leeftijden a en a' .

De periode m geeft weer wanneer de PP-opbouwdekking ingaat, terwijl m' aangeeft wanneer de PP-opbouw tot uitkering komt. Op dit punt verschillen de onderzochte varianten. Bijvoorbeeld is in de restitutievariant altijd PP-opbouwdekking ($m=0$), terwijl dit in de Wtp-variant vanaf de AOW-leeftijd is ($m=AOW-a$). In beide varianten gaat het om een direct ingaande PP-uitkering ($m'=m$).

3) PP-risicoverzekering ter vervanging van toekomstige PP-opbouw:

deze risicoverzekering biedt samen met de PP-opbouw een PP-dekking van het zogenoemde bereikbaar pensioen.⁶³ De risicoverzekering dekt – in geval van sterfte op leeftijd a voor pensionering – de geschatte gemiste toekomstige PP-opbouw vanaf sterfteleeftijd a tot de AOW-leeftijd, dus over de periode dat de deelnemer anders nog PP-opbouwpremie zou hebben ingelegd. De (geschatte) toekomstige PP-opbouw $np_{a+\tau|a}^{\text{opb}}$ (in euro/jaar) op toekomstige leeftijd $a+\tau$ zou zijn

$$np_{a+\tau|a}^{\text{opb}} = \frac{kdp_a^{\text{opb}} pg_a}{c_{a+\tau,m,M}}$$

waarbij

- (i) kdp_a^{opb} : huidige PP-opbouwpremiepercentage (indien van toepassing het vlakke PP-opbouwpercentage kdp^{opb}),
- (ii) pg_a : PP-premiegrondslag op leeftijd $a+\tau$, waarvan is verondersteld dat deze gelijk is aan die op sterfteleeftijd a ,
- (iii) $c_{a+\tau,m,M}^{\text{opb}} = c \left(\begin{matrix} a+\tau & m & \infty \\ a'+\tau & m' & \infty \end{matrix} \right)$: kostprijs op leeftijd $a+\tau$ voor één euro/jaar PP-opbouw.

⁶³ Het bereikbaar pensioen is een schatting van de pensioenuitkering die bereikt zou zijn bij in leven blijven tot de AOW-leeftijd.

De geschatte toekomstige opbouw (euro/jaar) is de gewogen som:

$$np_{a+1, AOW-1 | a} = \sum_{\tau=1}^{AOW-1-a} np_{a+\tau | a}^{opb} = pg_a kdp_a^{opb} \sum_{\tau=1}^{AOW-1-a} \frac{1}{c_{a+\tau, m, M}}$$

Het kdp-percentages is die van een PP-risicoverzekering op deze toekomstige PP-opbouw.

Dit premiepercentage bedraagt op leeftijd a :

Technische specificatie van beide onderzochte varianten per PP-basistype

		Wtp-variant	Restitutievariant
PP-risicoverzekering	Benaming tabel A.1	F*	F*
	m Start dekking	0	0
	M Einde dekking	0	0
	m' Eerste uitbetaling	0	0
	M' Laatste uitbetaling	AOW-leeftijd nabestaande* - $a' - 1$	AOW-leeftijd nabestaande* - $a' - 1$
	t Uitkeringsfractie van grondslag	50%	50%
	A Leeftijden waarover premie kostendekkend	$\{a\}$	$\{a\}$
	pg_a Premiegrondslag	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$
	ug_a Uitkeringsgrondslag	f_a	f_a
PP-risicoverzekering ($M = \infty$: bereikbaar pensioen incl. toekomstige opbouw)	Benaming tabel A.1	(L - F)*	aP*
	Extra opbouwjaren vanwege bereikbaar pensioen	0	AOW-leeftijd deelnemer - a
	m Start dekking	0	0
	M Einde dekking	0	∞
	m' Eerste uitbetaling	0	0
	M' Laatste uitbetaling	∞	∞
	t Uitkeringsfractie van grondslag	50%	50%
	A Leeftijden waarover premie kostendekkend	$\{a\}$	$\{a\}$
	pg_a Premiegrondslag	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$
	ug_a Uitkeringsgrondslag	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$
PP-opbouw	Benaming tabel A.1	P	P
	m Start dekking	AOW-leeftijd deelnemer - a	0
	M Einde dekking	∞	∞
	m' Eerste uitbetaling	AOW-leeftijd nabestaande* - a'	0
	M' Laatste uitbetaling	∞	∞
	t Uitkeringsfractie van grondslag	50%	50%
	A Leeftijden waarover premie kostendekkend	gehele levensloop	gehele levensloop
	pg_a Premiegrondslag	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$
	ug_a Uitkeringsgrondslag	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$

* Indien praktisch mogelijk AOW-leeftijd nabestaande, anders AOW-leeftijd van overleden deelnemer (vastgesteld op moment van overlijden).

f_a franchise, proportioneel met de deeltijdfactor (dus na schaling)

w_a pensioengevend loon (dus afgetopt brutoloon)

$$\tilde{p}_a^{\text{ber}} = \frac{p_a^{\text{ris}}}{p g_a} n p_{a+1, \text{AOW}-1 | a} = p_a^{\text{ris}} k d p_a^{\text{opb}} \sum_{\tau=1}^{\text{AOW}-1-a} \frac{1}{c_{a+\tau, \mathbf{m}, \mathbf{M}}}$$

In 2 en 3 is een vervroegde uitkering van PP-opbouw mogelijk voor de AOW-leeftijd. Bij vervroegde opname van OP-opbouw is een actuariële korting gebruikelijk, omdat er dan langer OP-uitkeringen worden uitgekeerd uit hetzelfde OP-vermogen. Eenzelfde principe is echter *niet* gebruikelijk voor PP-opbouw en de risicoverzekering voor toekomstige PP-opbouw. De kdp houdt (per definitie) rekening met het ontbreken van een actuariële korting bij vervroegde opname van PP-opbouw.

Appendix B: Begrippenlijst

In deze appendix omschrijven we een aantal kernbegrippen gerelateerd aan het nabestaandenpensioen, met als doel om het onderwerp toegankelijk te maken. Het doel van deze box is nadrukkelijk niet om volledig of precies te zijn.

Anw-uitkering: basisuitkering van de overheid na overlijden voor de AOW-leeftijd aan partners of kinderen, vergelijkbaar met de AOW voor ouderen. Alleen mensen met jonge kinderen dan wel zij die ten minste 45% arbeidsongeschikt zijn, komen in aanmerking voor een Anw-uitkering.

Partnerpensioen (PP): levenslange uitkering na overlijden van een partner met een dekking voor PP. In Nederland zijn vrijwel alle werknemers hiervoor gedekt via de cao/collectieve pensioenregeling. De hoogte van deze dekking verschilt per pensioenregeling.

Wezenpensioen: een uitkering tot een bepaalde leeftijd na overlijden van een ouder met een dekking voor PP. In de nieuwe pensioenwet (Wtp) is deze leeftijd 25 jaar. In Nederland zijn vrijwel alle werknemers hiervoor gedekt via de cao/collectieve pensioenregeling. De hoogte van deze dekking kan verschillen per pensioenregeling.

Nabestaandenpensioen (NP): overkoepelende term voor PP en wezenpensioen.

Risicobasis: alleen recht op een uitkering als het verzekerde risico zich voordoet tijdens de periode waarover premie wordt betaald. In de nieuwe pensioenwet (Wtp) is het risico van overlijden vóór pensioendatum (in principe) alleen op risicobasis verzekerd (zie het paper voor nadere uitwerking hiervan).

Opbouwbasis: recht op een uitkering op grond van tot dan toe ingelede premies, inclusief toegekende rendementen op deze premies. In de Wtp wordt het risico van overlijden ná pensioendatum op opbouwbasis verzekerd.

Restitutie: dekking die behouden blijft bij uitdiensttreding en pensionering. In de in dit rapport gehanteerde definitie vervalt de dekking wel als de gedekte partner eerder overlijdt dan de deelnemer. Er gaan dus geen rechten naar andere erfgenamen.

Automatische voortzetting van NP-verzekering: dekking op risicobasis wordt na einde dienstverband of in geval van werkloosheid (WW) en ziekte (ZW) nog enige tijd automatisch voortgezet (zonder premie-inleg door de voormalig werknemer). Dit recht eindigt bij nieuw dienstverband of pensionering.

Vrijwillige voortzetting van NP-verzekering: na einde dienstverband kan de verzekering op risicobasis vrijwillig worden voortgezet. Hierbij wordt premie onttrokken aan het eerder opgebouwde kapitaal voor OP en/of NP in geval van overlijden na de pensioendatum. Deze mogelijkheid eindigt bij een nieuw dienstverband of pensionering.

Vrijwillige voortzetting van gehele OP/NP-regeling: na einde dienstverband kan onder voorwaarden de gehele OP/NP-regeling tijdelijk worden voortgezet. Deze voortzetting geldt voor zowel het deel van de regeling op opbouwbasis als op risicobasis. Er is geen wettelijke plicht om deze mogelijkheid tot voortzetting in de pensioenregeling op te nemen.

Eerbiedigende werking: in de context van PP betekent dit dat het voor de transitie opgebouwde PP behouden blijft na de transitie naar de Wtp. Ook na de transitie is er dan recht op een PP-uitkering in geval van overlijden voor de pensioendatum, ook als men dan geen werknemer is. Na de transitie zal de totale waarde van geëerbiedigde rechten geleidelijk afnemen gedurende meerdere decennia door overlijden. Merk daarbij op deze rechten veelal voortijdig verloren gaan in geval van waardeoverdracht naar een andere pensioenregeling.

Referenties

- Beshears, J., Choi, J. J., Laibson, D., & Madrian, B. C. (2018), 'Behavioral Household Finance', in *Handbook of Behavioral Economics, Foundations and Applications 1*, D. Bernheim, S. DellaVigna and D. Laibson (eds), Elsevier.
- Muns, S., T. Nijman en B. Werker (2022), 'Uitkeringseffecten en kostendekkende premies in het nieuwe nabestaandenpensioen', Netspar Design Paper 215.
- Nijman, T. en B. Starink (2024), 'Het nieuwe nabestaandenpensioen', Netspar Board brief.

Network for Studies on
Pensions, Aging and Retirement

Dit is een publicatie van Netspar
Maart 2026

T +31 13 466 2109
E info@netspar.nl

netspar.nl